

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav hudební vědy

Sdružená uměnovědná studia

Jana Němčanská

Dřevěné dědictví profesora Skupy

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Dagmar Koudelková

2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené
prameny a literaturu.

V Brně 24. 4. 2019

Podpis:

Obsah

Předmluva	5
Úvod	5
1. Skupovy počátky	6
1.1 Loutkové divadlo Feriálních osad	7
1.2 Kašpárek	8
2. Pan Spejbl a Hurvínek	8
2.1. Spejbl míří do Prahy	9
2.2. Hurvínek	10
2.3 Populární Spejbl a Hurvínek	11
2.4 Mánička a Žeryk	12
2.5 UNIMA	13
3. Plzeňské loutkové divadlo profesora Josefa Skupy	13
3.1 Spejbl a Hurvínek na Baltu	14
3.2 Konec první etapy profesionální činnosti – válečná léta	15
3.3 Kolotoč o třech poschodích	16
4. Pražské působení Josefa Skupy	19
4.1 Národní umělec Josef Skupa	19
4.2 Miloš Kirschner	20
5. Spejbl a Hurvínek nové generace	23
5.1 Ředitel Miloš Kirschner a Helena Štáchová	23
5.2 Další nové posily	25
5.3 Martin Klásek	25
5.4 Zasloužilý umělec Miloš Kirschner	26
5.5 Národní umělec Miloš Kirschner aneb padesát let Spejbla a Hurvínka	27
5.6 Výročí	28
6. Současnost divadla	28
6.1 Co bylo a co bude dál?	31
Závěrem	32
Resumé	36
Summary	36
Seznam použité literatury	37
Obrazová příloha	39

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Dagmar Koudelkové za odborné vedení, konzultace a čas, který mi věnovala během psaní práce. Děkuji také svojí rodině a všem, kteří mě při psaní práce podporovali.

Předmluva

K volbě tohoto tématu mě vedl zájem o loutkové divadlo obecně, ale především tíhnutí k ústředním postavičkám Divadla Spejbla a Hurvínka, se kterými jsem se setkala už v raném dětství a které mě po celou jeho dobu provázely až do dospělosti. Domnívám se totiž, že Divadlo S+H není primárně určeno jen dětem, ale i starší generaci, na kterou (stejně jako tomu bylo v minulosti) dokáže stále zapůsobit.

Úvod

Práce pojednává nejen o životě a díle Josefa Skupy, ale také o vzniku a vývoji Divadla Spejbla a Hurvínka. Zabývá se historickým vývojem tohoto divadelního souboru, klíčovými osobnostmi v jeho dějinách i proměnou vizáže a charakterů jeho hlavních postav. Součástí práce je také celkový pohled na vývoj loutkoherectví a jeho význam u nás. Přibližuje též osudy našeho nejznámějšího loutkového divadla – Divadla Spejbla a Hurvínka, nejvýznamnější okamžiky jeho vývoje i to, jak se v něm odrážely význačné dobové události. Práce popisuje propojení činnosti Divadla Spejbla a Hurvínka s dalšími sdělovacími prostředky v podobě knih, televizních her či animovaného filmu a získávání příznivců z řad dětských i dospělých diváků po celém světě.

Loutkářství jako takové však nezačíná Josefem Skupou. Tradice českého loutkářství sahá hluboko do historie, kdy se toto umění dědilo z generace na generaci a její nedílnou součástí je i umění jednoho z nejznámějších českých loutkoherců Matěje z rodu Kopeckých.

Cílem práce je proto uspořádat prameny pojednávající o vývoji českého loutkového divadla se zaměřením na život a dílo Josefa Skupy, jeho odkazu, následovníků a zejména na historii Divadla Spejbla a Hurvínka. Práce si též dává za cíl zabývat se vznikem a specifickými změnami charakteristiky hlavních loutkových protagonistů a přehledně zpracovat stávající literaturu se zaměřením jak na zdroje starší, tak i současné. O životě a počátcích působení Josefa Skupy pojednávají nejen knihy Jana Malíka z šedesátých let, ale například i publikace Pavla Gryma z let osmdesátých a devadesátých. Novější literární díla jsou pak tvořena z pera třeba Denisy Kirschnerové či Heleny Štáchové.

Za základní metodu pro svoji práci si autorka vybrala analýzu odborné literatury, která se vztahuje k danému tématu. V první části se tak věnuje životu a počátkům tvorby Josefa Skupy, na kterou plynule navazuje pojednání o jeho působení v divadelní činnosti. V další pasáži pak práce přibližuje předválečné dílo tohoto mistra včetně příchodu proslulých loutek Spejbla a Hurvínka a historii z jeho slavné inscenace Kolotoč o třech poschodích.

Následující část zahrnuje období válečné a poválečné počítaje příchod nových posil Miloše Kirschnera a později Heleny Štáchové do Divadla Spejbla a Hurvínka. V další části se autorka zaměřuje na fungování Divadla pod vedením již zmiňovaného Miloše Kirschnera, přičemž práce nezapomíná zmínit i nové adoptivní otce Martina Kláska a Ondřeje Lážnovského a též

náhradní Máničku v podání Marie Šimsově. Souhrn je doplněn také o novinky z Divadla S+H. Závěr pak obsahuje shrnutí často nelehké cesty dřevěných hrdinů Divadla Spejbla a Hurvínka, kteří přes všechny nesnáze doputovali až do současnosti a stali se obrazem národního kulturního dědictví.

Součástí práce je také obrazová příloha, která fotografiemi dokumentuje jednotlivé členy Divadla S+H, ať už dřevěné nebo ty lidské.

1. Skupovy počátky

Vývoj loutkového divadla v českých zemích probíhá po více než dvě století - za tu dobu se ve svých stylech, funkcích i technikách značně proměnilo a stalo se národním kulturním dědictvím. Na tuto tradici později navázal i Josef Skupa a významně tak poznamenal svět českého loutkového umění.¹ „*Tím, že se loutkovému divadlu začalo věnovat mnoho vzdělaných a kulturně orientovaných osobností, získávalo prestiž a měnily se jeho vztahy s ostatními uměleckými obory ...*“²

Josef Skupa se narodil v sobotu 16. ledna 1892 ve Varausově vinárně (v dnešním hostinci U Švehlů) ve Strakonici, kam se rodička Marie Skupová (roz. Fialová) ve své šťastné hodině v nouzi uchýlila. Brzy nato Skupovi přesídlují do Strakonic, poté do Blovic a za čtyři léta se stěhují z Blovic do Plzně, kde následně pobývají v Krejčího ulici. Druhým domovem se ovšem malému Pepíčkovi stává Štěkeň, ve které se poprvé setkává s loutkami u babičky Marie Fialové a strýce Antonína Kubeše, kde jej tento nadaný muzikant a oblíbený učitel seznamuje s hudbou a u kterého se často zastaví některý z kočovných lidových loutkářů.³ A byla to právě babička z matčiny strany, která Josífka vzala poprvé do loutkového divadla, kde některý z loutkářů přehrával *Pana France ze zámku*. Školní docházku pak Josífek zahajuje roku 1898 a kvůli nevalným školním výsledkům je svěřen do výchovy strýci, jenž je mimo jiné i zkušeným pedagogem, nastálo, a tak se malý Skupa stěhuje do Mladějovic, kde dokončil obecnou školu. Silný dojem v něm zanechalo představení Vlastenecké společnosti kozáků v Plzni, kde zhlédl tradiční příběh o hrdinovi Rytíři Milbojovi, v kterémžto kuse mu loutky přímo učarovaly. Josífek si následně z krabice a papíru zhotovuje své vlastní divadélko a předvádí s ním drama pod názvem *Deš z tý hrušky!*, jehož rukopis se bohužel nezachoval. Později, k vánocům, dostává Josef od babičky první skutečné loutky – Kašpárka a rytíře.⁴

¹ DUBSKÁ, Alice. *Dvě století českého loutkářství: vývojové proměny českého loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945*. V Praze: Akademie múzických umění, Divadelní fakulta, Katedra alternativního a loutkového divadla, 2004. s. 5

² BLECHA, Jaroslav. *Okno do českého loutkářství: výstava v rámci mezinárodního projektu = Windows to Czech Puppetry : the exhibition has been prepared in the frame of an international project*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007. s. 16

³ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu: symfonie jednoho života*. Žďár nad Sázavou: Impreso plus, 1995. s. 8

⁴ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. Praha: Orbis, 1965. s. 32-37

Na plzeňské realce se poprvé výrazněji projevuje Josefův výtvarný talent, a tak je později o dospívajícím Skupovi rozhodnuto, že půjde na Uměleckoprůmyslovou školu. Tam je začátkem školního roku 1911/12 zapsán na figurální a ornamentální kreslení, kde se učí grafice, kresbě a malbě a konečně po válce se dostává k sochařině. V Praze se budoucí loutkář seznamuje se skupinou studentů, zvláště Františkem Fialou, uměleckým jménem Ferenc Futurista, se kterými v malých hospůdkách (zejména staroměstském hostinci u Halánků na Betlémském náměstí) předvádí improvizovaná představení, kde Skupa zpívá, hraje, předvádí vlastní texty a přichází čas také na loutky.⁵

V roce 1915, ještě před koncem studií, rukuje mladý Skupa na vojnu do maďarského Székesfehérváru, kde jeho vlastnoručně vyrobené prstové loutky okouzlí děti jednoho majora. Tento pan major je shodou okolností členem komise přezkumného řízení ke zjištění schopnosti výkonu vojenské služby, a když si vojín Skupa nedopatřením opaří nohu, je zásluhou tohoto důstojníka v červnu 1916 převelen zpět do Plzně. I zde se svým kolegou Karlem Kovalem – Šlaisem pořádá pro děti svých přátel se svými maňásky představení - zvláště pak kouzelnou pohádku *Princezna Čárypíše*. V témže roce dostává Skupa jedinečnou příležitost od nového řídícího Městského divadla v Plzni Karla Veverky k výtvarné spolupráci, a tak je v listopadu s velkou slávou předvedena Skupova výprava k čarovné Fuldově činohře *Talisman*, která se současně stala jeho prvním jevištním počinem. Na jaře 1917 se k člence odboru Českých feriálních osad Haně Kieswettrové donesly zvěsti o tomto talentovaném výtvarníkovi a následně přichází nabídka ke spolupráci s tímto spolkem.⁶

1.1 Loutkové divadlo Feriálních osad

Loutkové divadlo Feriálních osad vzniklo původně jako scéna Plzeňského spolku Feriálních osad, svou činnost zahajuje prvním představením – *Posvícení v Hudlicích*, které se uskutečnilo 12. 1. 1913; většího významu však dosáhlo až v roce 1914, kdy se svým vybavením a zkušenostmi přichází kočovný loutkář Karel Novák. Skupa však má s tímto divadélkem smělé plány, a tak se pod jeho vedením rodí nová jevištní stavba s větším místem pro loutky a moderní předscénou. 7. října 1917 se tedy skutečně zahajuje, a to Jiráskovým *Panem Johanese*, který zapůsobil na patriotické citění diváků.⁷ Vedle rolí burácivého Rýbrcoula a pištivého krejčíka Čemerky hraje hlavně satirického revolučního šprýmaře Kašpárka (výtvar plzeňského řezbáře Františka Noska z počátku století), hlavně díky němuž získal Skupa svoji popularitu, vesničana Škrholu a strážce Kukuřičňáka Duhy, kteří hbitě reagují na dění ve svém okolí. Duha Kukuřičňák byl postavička vzniklá z reality válečné Plzně, kdy se stávaly předlouhé fronty na kukuřičný chléb a kdy na pořádek v ulicích dbala individua ve služebním kabátě s páskou na rukávě s výsekem barev duhy. Pro Kukuřičňáka,

⁵ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 11

⁶ MALÍK, Jan. *Národní umělec Josef Skupa: listy z kroniky českého loutkářství : monografie*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. Knižnice národních umělců československých. s. 40-51

⁷ Loutkové divadlo Feriálních osad. encyklopedie.idu.cz [online]. 2000 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Loutkové_divadlo_Feriálních_osad

který si posléze vysloužil samostatný výstup, napsal Karel Koval aktovku *Fronta na tabák*, již přišel zhlédnout sám okresní hejtman.⁸

1.2 Kašpárek

Tento slavný feriálový Kašpárek z konce 19. století byl dílem vyučeného truhláře Františka Noska, otce Karla a Dominika, děda Gustava Noska, neocenitelného kolegy Divadla Feriálek. Mezi rodinou Novákových, jakožto zástupci profesionálních loutkářů a amatérskou částí souboru však docházelo k názorovým střetům. Odpolední i večerní představení té doby se přesto těšila stálému zájmu publika, které si následně vynutilo zavedení Kašpárkových kabaretů i pro období divadelních prázdnin roku 1918. Ty se staly pravou plzeňskou senzací a jako vděk návštěvníkům se 23. září Kašpárek loučí s monarchií těmito slovy:

*„Dobrá noc, Rakousko, sladce spi, nech sa ti snívajú c.k. sny
Sladce spi, dobrú noc, už se neprosíme o pomoc.“⁹*

Kašpárkovi, oblečenému v kostýmu v národních barvách, byla roku 1928 nakonec v Měšťanské besedě odhalena pamětní deska autora akademického malíře Bohumila Krse s následujícím textem: *„Zasazeno 23. IX. 1928 na paměť revolučního Kašpárka Loutkového divadla feriálních osad, který zde v letech 1914 – 1918 povzbuzoval české duše“*. Loutka Kašpárka byla po roce 1945 vsazena do sbírek divadelní části Národního muzea v Praze.¹⁰

2. Pan Spejbl a Hurvínek

Skupa by se však rád pochlubil loutkou, která by byla jenom jeho, a tak v roce 1919 zadává zakázku Karlu Noskovi, jemuž trvá celý rok, než podle upraveného Skupova nákresu na hnědém balicím papíru vydlabe z lipového dřeva prapodivného panáčka s plešatou hlavou, ve fraku a dřevácích. Zmiňovaný náčrtek se sice nedochoval, ale přesto díky němu přichází na svět samotný pan Spejbl. Skupu velice potěšilo, že má konečně svoji vlastní loutku, přesně podle svých představ.¹¹

Novákovým se však Spejbl ani za mák nelíbil, vzbuzoval v nich ne-li rozpaky, tak přímo odpor a v zákulisí musel být vždy uložen mimo ostatní loutky. Původ jeho jména zůstává nejasný, stejně jako později jméno Hurvínkovo a jako jejich nejpravděpodobnějšími autory se jeví Karel Koval – Šlajs se svým otcem. Ani Spejblův debut není přesně znám, nicméně jako jedna z předpokládaných možností se uvádí, že na jeviště vstupuje na podzim 1920 v Řemeslnické besedě, v přídávku představení pro děti, ve kterém vystoupil jako akrobat na hrazdě a jejichž miláčkem se okamžitě stává.¹²

⁸ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 68

⁹ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. Plzeň: Divadlo Alfa, 2000. s. 14-20

¹⁰ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 72

¹¹ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. Brno: Computer Press, 2010. s. 5-6

¹² VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 25

Řemeslnická beseda byla Feriálkám poskytnuta obcí a toto staronové působiště bylo slavnostně otevřeno 27. 10. 1920; ve stejný den vstupuje do služeb Feriálek i cenný pomocník Frank Wenig a později i Jiřina Schwarzová, od 12. 6. 1920 Jiřina Skupová. Datum Spejblova vstupu na scénu se tedy dnes již sotva podaří určit; co však známo je, že prvním jevištním partnerem se mu stává Kašpárek, jemuž, stejně jako Spejblovi, propůjčil svůj hlas Skupa. Díky určité hrubosti ve výrazu byl Spejbl doporučován spíše pro večerní program Kašpárkových kabaretů, a tak se „z otloukaného augusta dětských představení zvolna proměňoval v klauna pro dospělé“. ¹³

Spejbl prvních let byl typem přihlouplého měšťáka, který se vyžíval v náklonnosti k opačnému pohlaví a k nezřízeným avantýrám. Frak (který zhotovila Skupova teta Vilemína Kubešová) a dřeváky jsou přitom znakem určitého sociálního zázemí a takovou figurku si Skupa přál. Nelibě totiž nesl, že se terčem posměchu stávaly loutky představující malého českého člověka, a tak stvořil postavičku stejně komickou, ale společensky nezařazenou – jakousi směs lidských slabostí a směšností. Není náhodou, že z té doby nebyly žádné texty téměř zachovány, neboť Skupa většinou improvizoval a pohotově vtipkoval. ¹⁴

2.1. Spejbl míří do Prahy

13. prosince 1924 odbyl si Spejbl svoji pražskou premiéru na loutkářské besedě ve vinohradském hotelu Beránek, a přestože se Skupa představil i v jiné roli, hlavní pozornost si nakonec vysloužil Spejbl svými monology. Ještě po letech na Spejbla v dobrém vzpomíná i ruský loutkář Sergej Vladimirovič Obrazcov, pozdější umělecký vedoucí moskevského Státního ústředního divadla loutek. ¹⁵

Specialitou Spejbla, potažmo Skupy, byly hovory mezi jevištěm a hledištěm, které mezi diváky slavily úspěch. Posléze však ustupuje poněkud do pozadí, když 14. března 1923 začíná jeden z nejvýznačnějších loutkových speciálů na motivy Haškových Osudů dobrého vojáka Švejka, s nímž bylo skutečně sedmáct her. Loutka byla vyřezána Gustavem Noskem a voděna Ludvíkem Novákem s hlasem Josefa Skupy. První díl *Švejk rukuje* byl uveden 14. 3. 1923 a do konce sezóny 1925/26 obsáhl až 18 dílů. Švejk se stává jednou z nejpoblábnějších postav literatury i jeviště. ¹⁶

¹³ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 24-26

¹⁴ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 78-80

¹⁵ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 92-94

¹⁶ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. Praha: Panorama. 1988. s. 34-35

2.2. Hurvínek

Časem ovšem přestal být Švejk Spejblovi rovnocenným partnerem, a tak řezbář Gustav Nosek potají, jako překvapení, vyřeže Skupovi okatou loutku, dětskou nápodobu – malého Spejblíka či Spejblátka (jak se Hurvínkovi zpočátku říkalo). Toto „dítě“ v bílé košilce poprvé vstupuje na scénu 2. 5. 1926 v komedii R. Nešvery *Počestný dům* a přestože byl Skupovi přinesen až těsně před večerním představením, publikum si získal na plné čáře.¹⁷

Loutka se měla stát alternativou ke Spejblovi; Nosek ji obdařil podmanivě koulivými očky a improvizující Skupa s ní ihned vystoupil. Plzeňští diváci Hurvínka okamžitě zařadili do Spejblova rodu – s tím sice Skupa nepočítal, ale diváci mu příbuzenský vztah obou loutek doslova vnutili, neboť jej takto chápali a vnímali. Se Spejblem pak od podzimu 1926 vystupují jako otec a syn – nejdříve v představeních pro mládež a až poté v inscenacích pro dospělé. Hurvínkův vstup před oponu se zaslouženě stal historickým okamžikem. Jeho první vodičkou se stala Táňa Rozmarová, která, stejně jako po ní i Jiřina Skupová, Hurvínkovi šily různé oblečky, nicméně na přání Josefa Skupy se Hurvínkovy šaty posléze ujednotily na košilku a modré kraťásky se zelenými šlemi.¹⁸ „*Hurvínek svým příchodem upevňuje Spejblovo dosud poněkud neurčité a proto i vratké postavení*“¹⁹ - „*Hurvínek ne-li vytvořil, tedy zásadně dotvořil svého otce Spejbla*“.²⁰

V lednu roku 1927 se počíná řada výpravných podívaných se Spejblem a Hurvínkem jako hlavními hvězdami - přichází revue *Z Plzně do Plzně*, následuje pokračování *Z Plzně do Plzně II.* a za čtyři měsíce *Jarní revue*. Koncem sezony 1926/1927 odchází Nováková rodina z divadla Feriálních osad a s ní odchází nejen loutky, ale i osvědčený repertoár. Rozluka s Novákovými přinesla řadu nesází, neboť odcházející rodina si s sebou vzala i část stávajícího vybavení, a tak bylo zapotřebí pospíšit si s výrobou nových loutek a doplnit program her.²¹

V létě, ještě před začátkem sezóny 1927/28, vypravil se Skupa na obhlídku za hranice, do Salcburku, kterážto cesta posílila jeho sebevědomí. Zimní sezóna, zahájená 8. 10. 1927 *Hurvínkovým dýchánkem* následovaným revuí *Už je to tu, Plzeňáci*, znamenala šňůru častějších a delších zájezdů do Prahy. První hrou, která překročila hranici sto repríz, se stalo silvestrovské *Páté přes deváté. Tip-top revue* z pera autorů Skupy a Weniga má pak premiéru v listopadu 1928; zaznamená mimořádný úspěch a obstojí i v Praze – je dokonce přenášeno rozhlasem a to i na Moravě a Slovensku a již několik dní před svým uvedením v únoru 1929 je představení zcela vyprodáno. Hurvínek v něm dovedně vyťukává svá hudební čísla na

¹⁷ Hurvínek. hurvinkuv.pinknet [online]. 2004 [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://hurvinkuv.pinknet.cz/02/hurvinek.htm>

¹⁸ Interview. Praha: EMPRESA MEDIA, a.s., 2017. s. 17

¹⁹ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 25

²⁰ MALÍK Jan. *Národní umělec Josef Skupa*. op. cit., s. 72

²¹ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. op. cit., s. 45-47

xylofon, což se následně stalo ukázkou loutkářského umu.²² „... *Tip – top revue se brzy stane proslulou i mimo Plzeň a ... o rok později sklízí české loutky s touto hrou zasloužený potlesk při prvním zahraničním zájezdu Spejbla a Hurvínka, zatím ještě stále amatérů, a to do Paříže, kde se koná kongres mezinárodní loutkářské organizace UNIMA.*“²³

Spejbl s Hurvínkem se rychle stávali žádaným reklamním zbožím a ve srovnání s Hurvínkem ztrácí jízlivě posměšný Kašpárek na důležitosti. „... *Kašpárek, zbaven sociálních souvislostí feudálního světa, v nichž se utvářel jeho charakter i jeho divadelní funkce, působí ve 20. století již anachronicky. ... Skupův pokus nahradit tuto postavu aktuálním typem měl pro jeho další směřování podstatný význam.*“²⁴

V září 1928 překročili Spejbl s Hurvínkem poprvé československé hranice, i když jen jako exponáty na loutkářské výstavě v Baden-Badenu. Tam se Josef Skupa s Frankem Wenigem setkali s prací skvělého loutkáře Ivo Puhonného, ve kterém Skupa našel svoji spřízněnou duši. „*Ukázalo se dokonce, že Puhonného *Petito Bambinowski* ... je osobitým, zcela neodvisle vzniklým protějškem Skupova *Hurvínka* – a toto blíženectví bylo zpečetěno tím, že Hurvíněk získal v Baden- Badenu námět pro své proslulé xylofonové číslo.*“²⁵

2.3 Populární Spejbl a Hurvíněk

Popularita Spejbla s Hurvínkem roste, a tak ještě v roce 1929 přicházejí *Spejblovy metamorfózy*, v nichž stěžejním záměrem je představit Spejbla v rozličných formách a podobách. Skupa a Wenig se nechali inspirovat výstupy Vlasty Buriana, samozřejmě přizpůsobených Spejblovi, kde se prvně představuje nová posila ansámbly Anna Kreuzmannová. V květnu je pak následně uvedena cestopisná veselá hra se zpěvy *Utrpení Spejbla a syna jeho*. V tomto vaudevillu (opět Skupy a Weniga) poprvé přichází na scénu Spejblův ženský protějšek - paní Frňoulová hovořící hlasem Anny Kreuzmannové. Paní Frňoulová je zde vykreslena jako otravná Spejblova bytná, která svému nájemníkovi dává jasně najevo své záměry. Spejbl ji však odmítne a vydává se na cesty, na kterých s Hurvínkem zažívají různá dobrodružství, aby se nakonec dostali šťastně domů. V kooperaci s Osvobozeným divadlem Voskovce a Wericha vzniká v nové podzimní sezoně dětské pásmo *Hurvíněk a Spejbl malým i velkým dětem*.²⁶

Další premiéra, tentokrát revue pro dospělé, *Amorkovy rozmary*, byla uvedena až 18. 1. 1930 a Hurvíněk zde v podobě dojemné písně hledá odpověď na otázku po svém původu. Píseň je parodií na trampský šlágr Jardy Mottla *Maminko, mámo* a předchází jí rozhovor nezvykle bojácného Hurvínka ke Spejblovi:

²² GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvíněk, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 29

²³ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvíněk, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 29

²⁴ DUBSKÁ, Alice. *Dvě století českého loutkářství*. op. cit., s. 198

²⁵ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 112

²⁶ Premiérová představení D S+H. [hurvinkuv.pinknet \[online\]. 2018 \[cit. 2018-10-15\]. Dostupné z: \[http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm\]\(http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm\)](http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm)

HURVÍNEK: Tatí, tatí, poslechni, já bych dneska tak rád ti něco řek, ale já mám strach, aby jsi mně nenapraskal

SPEJBL: Dovol, proč bych ti měl napráskat? Tak co chceš?

HURVÍNEK: Tatí, opravdu mě nezřežeš?

SPEJBL: Co bych tě zřezal? Tak mluv, co chceš? No, copak je? No?

Následuje píseň „Láska tateří“:

HURVÍNEK: Tatičku, táto, chtěl bych rád, na něco se tě pozeptat, to bych od tebe, víš, moc rád slyšel, jak ty jsi ke mně vlastně přišel

Tatičku, táto, povídám, odpusť, že se tě na to ptám, jak se to vlastně stalo, víš, to by mne zajímalo, když maminku nemám

SPEJBL: Já vím, že má o to kdekdo dnes, vskutku velmi vážný interes, proč, ať se kam chcem hnem, mámu že nevedem, a že to ve dvou táhnem jen

HURVÍNEK: Tak mi to vylož, tatí

SPEJBL: Co bych ti dlouho vykládal, přilétl čáp a mně tě dal, choval jsem tě a kolíbal, zpíval a bajky povídal

HURVÍNEK: Dneska však nemusel bys, tatí snad pohádkama mě nalejvat, tatičku, táto zlatej, já vím, že nejsi svatej, to bych tě nesměl znát ²⁷

Josef Skupa se též stává ilustrátorem časopisů a knih - zejména těch z pera svého spolupracovníka Franka Weniga, jako *Vánoce u Spejblů* či *Kašpárkovy jarní radovánky*.

2.4 Mánička a Žeryk

Ze Skupova nápadu pořídit Hurvínkovi kamarádku se opět pod záštitou Anny Kreuzmannové v dubnu 1930 v *Hurvínkova jarní revue* (o čtyři dny přejmenována na *Revue z donucení*) poprvé objevuje Mánička spolu s Žerykem (s hlasem Gustava Noska). Oba jmenovaní vznikli přičiněním Gustava Noska ve spolupráci s mladým studentem Jiřím Trnkou, kterému byla svěřena i celá výprava výše zmiňované revue. Spejbl se zde znovu vnoří do milostného poblouznění k jisté Barboře Cimfulínové - zasáhne však Hurvíněk, toužící po návratu svého otce, a tak jej zmíněné dámě vylíčí v těch nejtemnějších barvách a poté, co žena ztratí vědomí, ujme se jejího psa Žeryka.²⁸ Spejbl uteče z domova a Mánička, chlácholíci opuštěného Hurvínka, historicky vstupuje na scénu tímto dialogem:

MÁNIČKA: Copak se mu stalo, chlapečku, že je tak smutnej?

HURVÍNEK: Ale, copak bych jí to povídal, tomu ona ještě nerozumí.

MÁNIČKA: Bolí ho břicho? Nebo se bojí, že bude doma bit?

HURVÍNEK: Ale kdepak, břicho mě nebolí, ale srdce mě bolí. Jsem krutě opuštěn. Dovolila, abych se jí představil? Já jsem Hurvíněk.

²⁷ *Klasický Spejbl a Hurvíněk Josefa Skupy* [CD]. Praha: Supraphon, 2007. 3. Hurvíněk a Spejbl - Parodie na Maminko, mámo, CD 2.

²⁸ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 52

MÁNIČKA: Já ho znám z loutkového divadla a tam je vždycky tak veselej a teď, když jsem ho pozorovala, tak div neplakal.

HURVÍNEK: Prominula, ale ona je docela impertinentní, ani mi neřekla své ctěné jméno.

*MÁNIČKA: Já jsem přece Mánička!*²⁹

2.5 UNIMA

20. 5. 1929 byla z popudu Paula Jeanna na půdě divadélka Říše loutek v Praze při příležitosti pátého sjezdu českých a slovenských loutkářů (za účasti delegátů z Francie, Belgie, Jugoslávie, Rakouska, Sovětského svazu, Polska, Bulharska, Německa a Rumunska) založena UNION INTERNATIONALE DES MARIONETTES – UNIMA. Na zakládající listině byl jako český účastník podepsán i Frank Wenig a prvním úřadujícím prezidentem této organizace byl zvolen dr. Jindřich Veselý. V říjnu téhož roku se plzeňský soubor odvažuje i na první zahraniční zájezd, a to právě u příležitosti II. kongresu Mezinárodní loutkářské unie. Kongres se konal 27. 10. 1929 v Paříži, přičemž vypracování jeho stanov bylo svěřeno českým členům. Volba reprezentace v doprovodném programu záhy padla na plzeňské divadélko. Z celkového počtu tří bylo druhé představení nejdůležitější. Odehrálo se v sále francouzského listu Le Journal a sklídilo nevídané ovace.³⁰

3. Plzeňské loutkové divadlo profesora Josefa Skupy

V témže roce se Skupa odhodlal k odvážnému kroku - končí s amatérským loutkářstvím a po rozchodu s feriálkami v létě 1930 vzniká Plzeňské loutkové divadlo prof. Josefa Skupy, které se tak před druhou světovou válkou zároveň stává jediným profesionálním loutkovým divadlem v Československu. Bylo to divadlo výhradně zájezdové; 16. srpna 1930 se představuje v Nýřanech U Langů prvním představením profesionálního souboru *Veselé příhody loutek* pro děti, ve kterém se znovu objevuje i Kašpárek a pro dospělé *Co loutky dovedou*.³¹

V červenci 1930 byla natočena slavná píseň *Malý žižolo*, ve které Hurvínek smutní po svém taťuldovi (ukázka):

Já malý žižolo, já smutný žižolo, vzpomínám si na své mládí, když jsem s tatím žil, než mě vopustil, jak jsme venkoncem se měli rádi

Tatí svodím žen podleh přece jen, nic mi ho teď nenahradí, jelikož mi utek, jsem de facto sirotek, protože jsou ženský plémě hadí

*Ach jak jen osud zatočil se mnou hloupě, ach jak nedlouho je o těch krásných chvíl, co mě tatí ošetřoval jako poupě a najednou mě našup vopustil ...*³²

²⁹ ŠTÁCHOVÁ Helena. *Život na nitích*. Praha: Tvarohová – Kolář, 2005. s. 191

³⁰ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 48-49

³¹ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 57

³² *Klasický Spejbl a Hurvínek Josefa Skupy* [CD]. Praha: Supraphon, 2007. 2. Osiřelo dítě aneb Malý žižolo, CD 4.

Skupa si dokázal získat i dospělé publikum a program pro ně tvořil až trojnásobek programu pro děti. Přestože oficiálně byly role účinkujících vždy pečlivě rozděleny, bylo ve Skupově souboru zvykem, že všichni dělali prostě všechno a Skupa zvlášť. Obklopil se jen sedmičlenným souborem, do kterého patřili samozřejmě Jiřina Skupová, dále Antonín Šafránek, Gustav Nosek, Růžena Boubínová, Vít Šebesta a Oldřich Blecha.³³

V září 1930, na třetím kongresu UNIMA v Liége, dostalo se Skupovým loutkám znovu bouřlivých ovací. První z vážnějších pokusů o film se ovšem nezdařil, *Spejblovo filmové opojení* zhotovené v ateliérech AB v režii Antonína Kubásky z února 1931 zcela propadlo. Souboru se držela tvůrčí krize, způsobená i dočasným odmlčením Franka Weniga - představení byla skládána pouze z osvědčených výstupů a písní, a tak se Skupa rozhodl získat nové autory prostřednictvím literární soutěže v časopise Loutkář. V roce 1931 tak přicházejí jediné použitelné komedie Augustina Kneifla *Hurvínekův nejjapnější čin*, divácky velmi úspěšná veselohra *Spejbl a slepá vášeň* a v roce 1932 pak *Spejbl kontra dějiny*, kde se pomocí ducha Spejbl s Hurvínekem dostávají do různých zeměpisných i historických epoch. Následuje ji v roce 1932 Žemlova hříčka *Hurvínkovo bububu* a o rok později už cestopisná revue autorů Skupy – Weniga – Leisse *Se Spejblem do stratosféry*. V ní zaujal i jazzový pěvecký projev Tessy Lorelli (vlastním jménem Terese Gerlová) a Karla Leisse; hra se nakonec dočkala úctyhodných 202 repríz. Do sezóny 1932/33 spadají pouze dvě premiéry, je nastudována Skupova hra pro děti *Hurvínek a Spejbl na cestě kolem světa*, poprvé uvedena 23. 9. a od kteréhož data počíná se i dlouhá zájezdová štafeta trvající až do 3. 12. 1932. Během ní soubor vystoupil nejen v Čechách, na Moravě a na Slovensku, ale i ve Vídni. Od podzimu 1932 se provoz Skupova divadla ustálil na dvou novinkách za sezónu – jedné pro děti a jedné pro dospělé, přičemž se z těchto večerních představení co nejvíce využívalo rekvizit a loutek pro představení odpolední. Po nástupu provozního ředitele Jana Hubáčka do divadla se zdokonalilo uspořádání zájezdů, vždy napřed bezvadně přichystaných, zastávky na sebe navazovaly a i ta největší hlediště byla stále plná. Po komedii *Bazikasanfara aneb záhada hradu Purkštejna čili Hurvínek poslíčkem lásky*, také *Podivuhodné příběhy letoviska Horní Výpavy* (2. 2. 1933) přichází *Je Spejbl Spejblovič vinen?* (1934). Největším přínosem výše zmiňované Bazikasanfary je bezesporu návrat Anny Kreuzmannové, která byla schopna obsáhnout všechny ženské role – od paní radové Camfrňochové až po malou holčičku Máničku.³⁴

3.1 Spejbl a Hurvínek na Baltu

V té době se divadlo chystá na další odvážný počín, a to pobaltský zájezd do Litvy, Lotyšska a Estonska, který se uskutečnil 19. 5. – 18. 6. 1935. Výjezd do zemí, ve kterých bylo loutkové divadlo téměř neznámé, poznamená celou sezónu 1935/1936, kde se pro děti i dospělé hraje pásma *Hurvínek na Baltu*. Pořad byl poprvé uveden 27. června 1935, a to v odpolední i večerní verzi. Přesto, že musel být financován z vlastních zdrojů, zaznamenal

³³ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 57

³⁴ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 57-62

zájezd československých loutkářů do Pobaltí mimořádnou odezvou a upevnil i Skupovo postavení doma. Ovlivnil však i loutkářství v Pobaltí, které si plzeňská představení vzala za vzor a začala se odvíjet od samotných počátků na profesionální i amatérské půdě. Pro sezónu 1936/37 byly určeny současně dvě premiéry z 10. 9. 1936, kdy na základě Skupových nápadů vytváří Frank Wenig *Dobrodružství Hurvínka, rozhlasového zpravodaje* pro děti a veselou revue *Podivuhodný odkaz markýze Chepailleble* pro dospělé. V té se Spejbl stává dědicem uloupené staré skříně, která mu zbyla jako jediný majetek a při jejímž otevření v závěru hry vystoupí sám Skupa.³⁵

Premiéra pohádky *Hurvínek se učí čarovat* (4. září 1937) se od roku 1954 stane známou jako *Hurvínek mezi broučky* a zařadí se mezi nejhranější hry divadla - v novém nastudování přichází v obnovené premiéře ke slovu ještě v roce 1990. Pro loutkové představení je to úspěch zcela výjimečný. Hlavním hrdinou je zde Hurvínek (Spejbl má pouze vedlejší úlohu), který zde získává nové emocionální rysy. Autory tohoto textu pro děti byl tandem Skupa-Wenig a i podle recenzí z té doby se jednalo v loutkovém divadle o hru nevídané kvality. Pokud v původním nastudování bylo dosaženo téměř dvou set repríz, do současnosti se celkový počet přibližuje dvěma tisícům představení.³⁶

Kouzelný nápoj přichází ke slovu v revue pro dospělé *Ideme do sebe* (1937), v níž se znovu objevuje i legendární Kašpárek a do které výrazným způsobem jako spoluautor loutek zasáhl umělec mnoha profesí Jan Vavřík-Rýz. I zde se Spejbl s Hurvínkem zmenšují a putují tajemným hmyzím světem. Spolu s dětskou hrou Skupy – Weniga *O fousatém Hurvínkovi* s premiérou 25. prosince, vstupuje v roce 1938 na scénu plzeňského výstaviště paní Drbálková spolu s cirkusákem Kratinovou (oba jako výtvoři výše zmiňovaného Jana Vavříka – Rýze). Hra vyšla i v tisku – Hurvínek je zde začarován a kouzlo pomine v okamžiku, kdy dětská diváci přislíbí vzorné chování. Stejně jako Mánička doplácela však Klotylda Drbálková na svoji nezařaditelnost a tato v hrách poněkud nestálá figurka zmizela z repertoáru spolu s překotným Vavříkovým odchodem v roce 1953. Jinak byla ovšem paní Drbálková díky své osobitosti zpestřením každé hry, ve které účinkovala a vystoupila tak v obou premiérách pro sezónu 1938/39 a také v dalších hrách.³⁷

3.2 Konec první etapy profesionální činnosti – válečná léta

V zimě 1938/39 vzniká snad nejlepší hra autorů Skupy a Weniga *Kolotoč o třech poschodích*, poprvé hraná v plzeňské sokolovně 10. února 1939; v Praze uváděna od 13. 2. až do 14. 3. 1939 a naposledy hrána v Národním domě na Smíchově. Spejbl se v úvodu pokusí zbavit své falešné paní domácí, která se vzápětí pomstí tak, že Spejblovi s Hurvínkem nařídí okamžité vystěhování spižírny a pokoje s vyhlídkou na východní stranu a společná bude i chodba, jež povede skrz byt. Spejbl s Hurvínkem se však nevzdávají a dál se domáhají svých práv, přičemž následuje trefná píseň s loutkami v národních krojích. Skupa zde citlivě,

³⁵ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 63-65

³⁶ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 66

³⁷ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 67-69

statečně a na vysoké umělecké úrovni reaguje na dění kolem a v nelehké situaci této doby hra kupodivu prošla i cenzurou. Přesto se Skupa nevyhnul tomu, aby se do něj a jeho divadla neopřel tisk, zejména profašistická Vlajka, Štít národa či Árijský boj a další jim podobné noviny.³⁸

Text vznikl jako jasná odezva na mnichovské události a zrcadlil se v něm postoj většinové skupiny české veřejnosti, neboť ve vystupujících figurách lze bez potíží rozeznat evropské mocnosti. Do Prahy se s tímto představením Skupa vypravil vzápětí po premiéře plzeňské a na výpravách se hrála až do 21. května ...

3.3 Kolotoč o třech poschodích

KOLOTOČ O TŘECH POSCHODÍCH

(Optimistická komedie o 5 jednáních ze života Spejblovy rodiny)

Jednající:

Spejbl, hudební talent
Hurvínek, jeho nadějný syn
Klotylda Drbálková, jejich domácí
Mr. Kratinoha, majitel světových atrakcí
Mlle Marianna, kolorатурní zpěvačka
Mánička, Hurvínkova kamarádka z domu
Popelář
Hlídač v sadech
Sbor mladých hochů a dívek z Chodska, Plzeňska, Hané, Vlčnova, Uh. Hradiště, Kyjova, Piešťan, Pohroní a z Karpatské Ukrajiny
Varietní figurky a zvířátka

Ukázky ze hry:

(rozhovor Spejbla s Drbálkovou):

SPEJBL: Ono totiž, jaksí, starosti jsou takový. S divadlem mi to jako neklape. Nevylácí se to. ... A potom, lidi už jsou ňák ukoukaný od loňska.
DRBÁLKOVÁ: Jak to myslej?
SPEJBL: ... no, jak jsme všichni koukali a valili voči, co je všechno na světě možný!
DRBÁLKOVÁ: Nu, a co jako myslej dělat?
SPEJBL: Přesedlat. Dělat do muziky. Vono je to jaksí bezpečnější než dělat divadlo. Pozejtří mám první koncert. S paní Marianne z druhýho poschodí. A ona má styky. Slíbila mi pomoc, kdykoliv ji budu potřebovat.
...

³⁸ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 44-47

Zaručila mi, když budu její zpěv dobře doprovázet ...
DRBÁLKOVÁ: ... teda, když budou hrát podle její noty, že jó ...
SPEJBL: ... že mi zaručuje, jaksi, vždycky svou pomoc, to že je jako svatý.

(rozhovor Spejbla a Hurvínka s Kratinohou):

KRATINOHA: ... Nesu vám vejpověď.
SPEJBL: Vějpověď?
KRATINOHA: Jo. A na hodinu. Dnes večer už nemusíte chodit.
SPEJBL: Jak to, pane šéf? Vždyť máme s vámi smlouvu, a potom – vždyť jste mě ujišťoval, že jsou to z vaší strany svatý závazky, že nás nikdy neopustíte!
HURVÍNEK: Tatí, že se ti chce ještě dneska věřit na smlouvy a na čestný závazky!
KRATINOHA: Teda, víme, jsou tady určitý vlivy a následkem tím pádem ...
SPEJBL: ... jste nás hodil přes palubu.
.....
SPEJBL: Nohu si za krk nedáme.
HURVÍNEK: To se to ale otočilo, tak najednou všechno tady v domě.
SPEJBL: Jako na kolotoči.
HURVÍNEK: Okolo osy.
.....
SPEJBL: Učiněnej kolotoč o třech poschodích!
HURVÍNEK: Čachrovali za našimi zády a jednali o nás bez nás, ale my ...
SPEJBL: ... si nohu za krk nedáme.³⁹

V létě 1939 se k literární spolupráci s divadlem Josefa Skupy odhodlal u profašistů taktéž neoblíbený dr. Jan Malík, a tak se 7. února 1940 v plzeňském kině koná premiéra *Voniček* (s podtitulem *národní pohádkové pásma deseti obrazů pro dospělé*) vytvořená pod pseudonymem Jiří Kubeš za spolupráce s Josefem Skupou a scénérií Jiřího Trnky. Slovy MUDr. Lubora Zahradky: „Malík byl výraznou osobností v naší divadelní kultuře ... po válce se stal zakladatelem a prvním ředitelem Ústředního loutkového divadla v Praze. Je zakladatelem Muzea loutkářských kultur v Chrudimi a plných třicet pět let byl generálním sekretářem mezinárodní loutkářské organizace UNIMA ...⁴⁰ Voničky, pro něž byla zvolena hudba Antonína Dvořáka s verši Máchy, Erbena či Raise, jsou cestou Spejbla a Hurvínka za vzácnými domácími květinami, které uzdravují nemocné a nejsou na prodej. Spejblovi jsou darovány a ten pak pomocí jejich vůně léčí české duše. Platnou posilou divadélka se poté stal jak František Flajšhanz, který po odchodím Gustavu Noskovi převzal vedení i hlas Žeryka, tak

³⁹ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 73-95

⁴⁰ GRYM, Pavel. *Hovory u Spejblů: příběhy z divadla i ze života*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990. s. 75

i MUDr. Lubor Zahradka, jenž byl nejen šikovným vodičem, ale později byl i organizátorem různých skupovských akcí a v roce 1967 podnítl i vznik festivalu Skupova Plzeň.⁴¹

V lednu a v únoru 1941 jsou vytvářena dvě dramata zároveň - Malíkova komedie *Ať žije zítřek* měla premiéru 24. února 1941 v plzeňském Lidovém domě. Spejbl s Hurvínkem a Žerykem v ní pomocí geniálního vynálezu cestují časem do minulosti. Představení zcela jasně zavádí diváka k uvědomění si přirovnání doby krutého středověku s okupační současností. Do hlediště vnesla touhu po světle příštích dnů a díky nadšenému přijetí se reprizuje po celé republice více než dvěstěkrát.⁴² Druhou z nich byla hra Skupy – Weniga *Robinson Hurvinque* (později *Robinson Hurvíněk*), obě uvedeny v plzeňském Lidovém domě. V Robinsonovi se Hurvíněk nechá zlákat dobrodružstvím indiánských příběhů a s touhou žít život zálesáka uteče z domova. Nemocného Hurvínka nakonec zachrání venkovan Jirka a vděčný Spejbl se o něj náležitě postará.⁴³

Ve Spejblově snu se odehrává třetí a snad nejlepší Malíkova komedie *Dnes a denně zázraky* (3. října 1942). Spejbl touží po tom, aby se Hurvíněk stal výjimečným, a tak mu tajemný cizinec věnuje kouzelný nápoj, který Hurvínkovi splní každé přání. Ten s ním však provádí samé lumpárny, které ovšem nedokáže zvrátit. Spejbl Hurvínka předvádí jako zázračné dítě, jsou ale vládou odsunuti na pustý ostrov, o který je posléze sveden boj. Hurvíněk si přeje dát vše do pořádku a být znovu obyčejným chlapcem, což se mu splní - hra se tak stává vyjádřením touhy po míru v rámci válčící Evropy.⁴⁴

Sedmnácté lednové noci roku 1944 je Skupa v Chrástu u Plzně zatčen, uvězněn nejprve na Borech a na podzim téhož roku převezen do drážďanského vězení na Mathildenstrasse, odkud se posléze dostává na svobodu v posledním válečném roce, kdy se věznice v noci z 13. na 14. února ocitá pod nálety amerických letadel a Skupa se svými přáteli prchá z hořící budovy. Ani během věznění však Skupa nezahálí a svým spoluvězňům přehrává dialogy Spejbla a Hurvínka. Konce války se dočkal v Rokycanech. Loutky Spejbla a Hurvínka přečkaly válečné období v trezoru plzeňského gestapa a s koncem války byly jedním malým chlapcem nalezeny na smetišti a odevzdány manželům Skupovým. Postavičky jsou tedy šťastně zachráněny a nové vznikají jako jejich kopie. Skupa se znovu dává do práce v plzeňském rozhlase, aby se na přímlovu svých přátel následně opět navrátil k divadlu a svým milovaným loutkám. Skupův staronový soubor se znovu rozjíždí ...⁴⁵

⁴¹ VAŠÍČEK Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. op. cit., s. 72-73

⁴² DUBSKÁ, Alice. *Dvě století českého loutkářství*. op. cit., s. 253

⁴³ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvíněk, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 52

⁴⁴ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvíněk, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 53

⁴⁵ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvíněk: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 24-26

4. Pražské působení Josefa Skupy

Slavné plzeňské období se s konečnou platností uzavírá 12. října 1945, kdy Skupa zahajuje svou pražskou činnost pod novým názvem jako Divadlo Spejbla a Hurvínka a současně se tak stává jediným českým profesionálním loutkářským souborem. Útočiště nachází v sále bývalé Malé operety na pražských Vinohradech. Oplátkou za nové poskytnuté vozidlo jako dar od Okresní správní komise pro Divadlo S+H bylo sehráno první poválečné představení 5. října 1946 v Aši. V prvních poválečných letech se Skupa obrátil k osvědčeným titulům, se kterými chtěl překonat vzniklou tvůrčí krizi - tyto roky jeho pražského působení lze nazvat obdobím velkých rozpaků a nejistoty. V toto období byly hrány zejména obnovené premiéry předválečných her *Hurvínkovo hospodářství*, *Hurvínek se učí čarovat* či *Mániččiny laskominy* a taktéž oprášená dětská představení *O fousatém Hurvínkovi* a *Hurvínkovy zimní radovánky*. V roce 1947 jsou odehrána představení osvědčených autorů Skupy – Weniga *Hurvínek a Spejbl na letním bytě* a *Hurvínkovy táčky*.⁴⁶

K prvnímu novodobému zájezdu do zahraničí došlo na jaře 1947 při příležitosti Festivalu československého filmu v Londýně. Skupův soubor byl vřele přivítán britskými přáteli, zvláště pak „loutkářskými“ manželi Janem a Ann Hogarth – Busselovými či žurnalistou Geraldem Moricem. Byly zde navázány nejedny odborné známosti, zejména dne 24. dubna během přehlídky loutkářství The British Puppet and Model Theatre Guild. 30. dubna vystupují Skupovy loutky premiérově v televizním studiu v Alexandre Palace a pro velký ohlas je vystoupení o pět dní později opakováno. Přestože Spejbl s Hurvínkem hovoří výhradně česky, našli si se zahraničním publikem společnou řeč.⁴⁷

4.1 Národní umělec Josef Skupa

V pátek 30. ledna, při příležitosti tří desítek let Skupovy činnosti, konala se loutkářská beseda ve vinohradské restauraci U Ptáčků, na níž zúčastnivší se ministr informací a osvěty Václav Kopecký navrhl pro Josefa Skupu udělení titulu národního umělce. Tento zasloužený titul pak přichází pomocí úředního sdělení v únoru 1948 a v novinách se objevil článek, dle kterého se „*Vláda republiky československé na své pravidelné schůzi v úterý 3. února 1948 na návrh ministra informací Václava Kopeckého jednomyslným usnesením propůjčila prof. Josefu Skupovi čestný titul národního umělce*“. 2. dubna téhož roku je též vydán nový divadelní zákon, který přiznává loutkovému divadlu rovnoprávnost s ostatními druhy divadelního umění.⁴⁸

Ze vzpomínek Miloše Hakena: „*Repertoár tenkrát na přelomu čtyřicátých a padesátých let tvořily porůznu poskládané pestré pořady osvědčených vizuálních čísel, občerstvované tu*

⁴⁶ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 157-158

⁴⁷ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 161-162

⁴⁸ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 167

a tam nějakou novou scénkou nebo dialogem, který přinesl Frank Wenig nebo Ladislav Khás; tehdy se zrodily mimo jiné Khásovy proslulé Užovky.“⁴⁹

Skutečné anglické a skotské turné se pak uskutečnilo na jaře roku 1948, když pod dojmem loňského úspěchu byli Skupovci oficiálně k zájezdu pozváni samotnou Arts Council of Great Britain. V sedmi městech v průběhu více než 50 dní sehrálo Skupovo divadlo 32 představení pro děti a 40 pro dospělé plus ukázky z programu Divadla S+H odvysílané v britské televizi.⁵⁰

Na jaře 1949 vyrazilo Skupovo divadlo na zájezd do Polska, kde po zcela přeplněném varšavském hledišti přišla na řadu Poznaň, Krakov či Těšín. Skupovo divadlo sehrálo více než 40 představení pro celkem 30 000 diváků, z čehož tvořila polovina představení pro děti. Následující jaro došlo k zájezdu do Polska znovu. Počet dní strávených u našich sousedů se víceméně rovnal těm loňským, zato počet odehraných představení se zvýšil dvojnásobně.⁵¹

Na podzim roku 1949 vyrazilo Skupovo divadlo na další zahraniční štaci, tentokrát do Sovětského svazu a při příležitosti tohoto úspěšného moskevského zájezdu je Skupa vřele vítán Sergejem Vladimirovičem Obrazcovem a jeho ženou Olgou jako učitel a zároveň i přítel. V davu vítajících nechyběli ani členové Státního ústředního divadla loutek v Moskvě a skupina ostatních loutkářů i herců, jako např. profesor Petr Grigorjevič Bogatyrev, působící mnoho let i v Československu. Na tomto zájezdu nebyly předvedeny žádné nové výstupy, neboť Skupa zaměřil svoji pozornost na úpravu dialogů Spejbla a Hurvínka, které vyplnil i ruskými slovy a rčeními. O loutky z českého hlavního města byl v Moskvě nečekaný zájem a dostat vstupenku na představení bylo velmi obtížné. Program byl sestaven stejně jako pro jiné zahraniční výpravy, tedy skládal se hlavně z hudebních a vizuálních čísel – v první pasáži vystoupily krojované loutky s chórem z *Prodané nevěsty* následující Hurvínkem na nepostradatelné koloběžce a Trnkovými loutkami ve varietních vystoupeních, Hurvínkova hra na xylofon a Spejblova na klavír. Ve druhé části se představily loutky Vavříkovy s českou dechovou hudbou, Hurvínek zahrál na housle a Spejbl jej doprovodil na harmoniku. Dohromady Skupův ansámbl vystoupil v Moskvě celkem 17 x a hlediště, ve kterých se vystříдалo přinejmenším sedm tisíc návštěvníků, dokázal vždy vyprodat.⁵²

4.2 Miloš Kirschner

Dochází též poněkud k omlazení souboru, neboť Skupa dal vzniknout zázemí mladistvých nadšenců, kteří měli schopnosti i nadšení následovat jej v loutkoherectví. Mezi jinými tak vstupují do divadla nejen Luboš Homola, Jan Dvořák, mladičký Bohuslav Šulc, Miroslav Vomela, ale stejně tak i čtyřicetiletý Miloš Kirschner.⁵³

⁴⁹ GRYM Pavel. *Hovory u Spejblů: příběhy z divadla i ze života*. op. cit., s. 136

⁵⁰ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 162-165

⁵¹ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 171-173

⁵² MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 178-180

⁵³ MALÍK Jan. *Národní umělec Josef Skupa*. op. cit., s. 119

Miloš Kirschner se narodil 16. března 1927 v Praze. Již jeho otec byl amatérským loutkářem a za války pomáhal zakládat libeňské loutkové divadlo Na Korábě, kde se hrálo po celé válečné období. Libeňská scéna byla zvláště poctěna návštěvou profesora Josefa Skupy, kterému se Kirschner st. rád pochlubil synovým hereckým talentem a srdečně se bavící Skupa jej později skutečně přijal do svého souboru. V říjnu 1951 tak začíná Kirschnerova profesionální dráha v Divadle Spejbla a Hurvínka. Mladý loutkář je již na podzim v roce 1952 anonymně pověřen Hurvínkovou alternací - ta se setkala s úspěchem a od té doby Kirschner za Skupu tajně zaskakuje. V roce 1953 se divadlo připravuje na zájezd do rumunské Bukurešti na IV. mládežnický festival a namísto zdravotně indisponovaného Skupy na něj ponejprv sám vyrazí Miloš Kirschner. To se pro další vývoj ukázalo být historickým okamžikem, neboť zde poprvé v dějinách Divadla Spejbla a Hurvínka promlouvají obě loutky hned v několika cizích jazycích. Úspěch byl přímo strhující a byla tak započata tradice, dle které oba dřevění panáčkové vždy vystupují v jazyce hostitelské země. Od tohoto okamžiku pochází světový vzestup Spejbla a Hurvínka.⁵⁴

V roce 1951 přišel souhlas ministra školství Zdeňka Nejedlého k vybudování katedry loutkářství při pražské Akademii múzických umění a poroce příprav, ve školním roce 1952/1953, byla katedra již založena a stala se tak první vysokou školou loutkářství na světě. Jejím vedoucím byl jednomyslně zvolen Josef Skupa, který se do pedagogické práce, zahájené 1. října 1952, pustil s nadšením. Později se však kvůli zdravotním potížím z této funkce vyvázal.⁵⁵

Navzdory Skupovu domnění, že loutky mohou promlouvat jen česky, byl díky Kirschnerově aktivitě, se kterou se učil maďarským dialogům, zájezd do Maďarska v květnu roku 1954 opět úspěšný. Pověstný trn z paty vytrhli Divadlu dramaturgové Josef Barchánek a František Janura, jejichž společným dílem bylo *Spejblovo rodinné album* či už třetí obnovená premiéra *Broučků* Skupy – Weniga. Obdobně úspěšně jako maďarský zájezd dopadlo i hostování v Londýně a Paříži od března do května roku 1955, které i navzdory Skupově přítomnosti odehrál v cizojazyčném nastudování Miloš Kirschner. Až na samý konec sezóny, v červnu 1955, spadá uvedení pohádkového pásma Radovana Krátkého *Bylo – nebylo a* v červenci, téměř 25 let poté, co se chopila Hurvínkova vahadla, je Jiřina Skupová jmenována zasloužilou umělkyní. V říjnu 1955 se pak nejvýznačnějším počinem soutěžní Dismanovy hry *Haló, tady Hurvínek* stává bezesporu příchod Spejblova dalšího ženského protějšku, paní Švitorkové, loutky vyřezané Bohumilem Rubešem podle výtvarné předlohy Radko Hakena s hlasovým projevem Míly Mellanové. Role Spejbla a Hurvínka se zde už od začátku ujímá Miloš Kirschner a jako vodiči obou loutek se představují Miroslav Vomela a Bohuslav Šulc.⁵⁶

⁵⁴ Divadlo Spejbla a Hurvínka. Facebook [online]. 2017 [cit. 2018-10-08]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/DivadloSH/posts/1918448168386230>

⁵⁵ MALÍK Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. op. cit., s. 192

⁵⁶ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. op. cit., s. 175-179

Rok 1956 se hned z několika hledisek stal význačným. Před vstupem do divadla se tehdy na vývěsce objevila listina, ve které se Skupa ponejprv otevřeně hlásí ke svému nástupci, a to těmito slovy: „*Oznamuji maminkám a tatínkům a všem dospělým našim návštěvníkům, že pro hru se Spejblem a Hurvínkem jsem konečně našel výborného svého zástupce a i budoucího nástupce s. Miloše Kirschnera ... počalo to již v době mého náhlého srdečního ochuravění a výkony Kirschnerovy se tak zdokonalily, že nyní za mne vystupuje skoro výhradně. Našel jsem konečně a vychoval jsem si svého pokračovatele, jak mi radili přátelé z obecenstva. Zůstáváme těsnými spolupracovníky a jsem rád, že Hurvínek a Spejbl žijí dál ku potěše Vaší i mojí.*“ 3. září 1956 přivádí pak Divadlo na scénu jednu ze svých ústředních inscenací nově příchozího dramaturga Jaroslava Janovského *Spejbl na Venuši*, jejíž premiéru si s radostí zahrál sám Skupa. Stala se však naneštěstí jeho poslední rolí, neboť ráno, v úterý 8. ledna 1957, Josef Skupa podléhá druhému záchvatu mrtvice.⁵⁷

Po jeho odchodu si kdekdo přál, aby Spejbl s Hurvínkem nezmizeli z českého kulturního povědomí, protože ještě mají leccos užitečného co říci, ale stejně tak mnoho lidí volá po zániku loutek. Miloš Kirschner se však nevzdává, a tak divadlo znovu zahajuje činnost 16. ledna 1957, tedy přesně v den nedožitých 65 narozenin Josefa Skupy a sice dětskými hrami *Haló, tady Hurvínek* a *Hurvínek mezi broučky* a 19. ledna pro dospělé *Spejbl na Venuši*. Hlasová interpretace prošla hladce v případě Hurvínka, jehož fistulka plně vyhovovala představě chlapeckého hrdiny, zato na změnu Spejblova basu na Kirschnerův nosový přízvuk si diváci musí poznenáhlu zvykat. Hlavní však je, že divadlo S+H funguje dál a jeho ředitelkou se v nástupnictví po svém manželovi stává Jiřina Skupová.⁵⁸

Na konci roku 1957 se z podnětu českých loutkářů v popředí s Janem Malíkem koná V. kongres UNIMA, na kterém byl Josef Skupa jmenován čestným prezidentem in memoriam. Na obnově činnosti UNIMA se podíleli vyslanci mnoha zemí – kromě tradičních evropských se na kongresu objevili i zástupci Severní Koreje, Indonésie, Mongolska, Vietnamu či Indie. Nové stanovy UNIMA podnítily v 60. letech zřizování národních center a světových komisí, přičemž české centrum UNIMA je v současné době vrcholnou správou českých loutkářů, kdy nynější vedoucí českého výboru UNIMA je Nina Malíková.⁵⁹

Kirschner se mezitím snažil o prosazování nových myšlenek i jiným způsobem. S partou mladých kolegů nechtěl jen napodobovat ustálené zvyky tehdejšího loutkového divadla, a tak společně založili nezávislý tvořivý oddíl Salamandr. Jako sdružení účinkovali už v roce 1953, ale formálně začali působit až po odchodu Skupy roku 1958 a podařilo se jim tak překlenout tato první kritická léta. Spolu s nimi přišlo na řadu i novum – černé divadlo (Salamander = černý mlok - připomíná barvu černého sametu). Rok založení tohoto

⁵⁷ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 30

⁵⁸ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 97-99

⁵⁹ BLECHA, Jaroslav. *Okno do českého loutkářství*. op. cit., s. 32

uměleckého souboru byl zároveň ve znamení domácích a díky Kirschnerově jazykové vybavenosti i četných zahraničních zájezdů. Skupina svou činnost ukončila v září 1961.⁶⁰

5. Spejbl a Hurvínek nové generace

Spolu s prvními Kirschnerovými dialogy začínají Spejbl a Hurvínek nové generace. Z té vychází i salamandří dětské představení *Cirkus v divadle* (20. března 1959) a 13. září téhož roku i *Velegrandteátr Spejbl* pro dospělé, který odhalil nové rysy Spejblovy osobnosti a stal se mezníkem v novodobé historii divadla. Na obou inscenacích se výtvarně podílel Radko Haken, pod jehož rukama se též rodí i nová podoba obou hlavních představitelů – podoba, v jaké je známe dnes.⁶¹

1. prosince 1962 odchází Jiřina Skupová do důchodu a novým ředitelem Divadélka se stává dr. Ota Popp. 6. února 1964 je pak premiérově uvedeno pásmo *Srdečné metamorfóry* z pera Miloše Kirschnera a Miloše Hakena. Loutky jsou zde prvně přineseny na předscénu a hovoří na ní nejen mezi sebou, ale i s diváky a svými vodiči a premiéra *Srdečných metamorfór* se tak stává dalším historickým mezníkem v dějinách Divadla Spejbla a Hurvínka.⁶²

Sezóna 1964/65 byla neobvyklá; navzdory přítomnosti dramaturga neodehrálo divadlo žádnou premiéru a sezóna si tak musela vystačit se zahraničními zájezdy a běžnou domácí scénou. 1. prosince 1965 pak přichází nová premiéra z divadelní samoobsluhy *Hurvínkovi k narozeninám*, kterou na motivy zcela nehurvínkovské Řezáčovy knihy pro děti zdramatizoval Miloš Kirschner. I *Amorosiáda* (12. května 1966) dospěla pochvaly a stala se hlavní náplní zájezdových představení; do Prahy se po různých obměnách vrátila až v roce 1969.⁶³

5.1 Ředitel Miloš Kirschner a Helena Štáchová

Ke změně však dochází i za jevištěm divadla, když 31. ledna 1966 končí dr. Ota Popp v ředitelské funkci a hned další den se ředitelování prozatímně ujímá Miloš Kirschner – oficiální jmenování pak přichází s platností od 1. září 1966. „*Konečně tak mohl, takřka po patnácti letech interpretace S+H a deset let po veřejném prohlášení za Skupova nástupce, samostatně a s konečnou platností rozhodovat o postavách, s nimiž se už dávno herecky ztotožnil. V každém případě však tato změna přinášela vyjasnění a zjednodušení veškeré divadelní práce, která předchází tomu, co divák vidí na jevišti.*“⁶⁴

Do Divadla přichází i Helena Štáchová. Narodila se 18. listopadu 1944 v Praze do rodiny inženýra a profesorky. Po maturitě se u ní plně projevil vztah k divadlu a herectví, když

⁶⁰ Divadlo Spejbla a Hurvínka. Facebook [online]. 2017 [cit. 2018-10-08]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/DivadloSH/posts/1918448168386230>

⁶¹ GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu*. op. cit., s. 102-104

⁶² KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 34

⁶³ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. op. cit., s. 213-217

⁶⁴ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. op. cit., s. 218

odmítla nastoupit na pedagogickou fakultu a jako elévka nasedá do soukolí Divadla S+H. O rok později se rozhoduje pro studium na DAMU, po jejímž absolvování se v roce 1966 stává rovnocennou členkou seskupení. Spolu s ní se na scéně znovu objevuje i nová podoba Máničky, jejíž interpretaci v roce 1967 přebírá po Boženě Welekové a o pět let později, v září 1971 ve hře *Past na Hurvínka*, do rodiny vstupuje i Mániččina pěstounka Bábinka – paní Kateřina (Hovorková), jejíž jméno je pozůstatkem jednoho z nepoužitých dialogů z *Večerníčků* a která je Štáchové vytvořena Milošem Kirschnerem na míru.⁶⁵

V roce 1967 vyjelo divadlo na šest zahraničních zájezdů, mezi jinými i do Norska, USA, Kanady, Egypta či Indie, tedy do krajín Spejblem a Hurvínkem dosud nepolíbených. Přesto i v těchto zemích dokázali uspět a při samotné sérii vystoupení jen v USA odehráli 22 představení a 18 v Kanadě. Divadlo však nezapomíná ani na domácí scénu a navrátilší se František Nepil se zasloužil o novou hru *Na řadě dr. Spejbl* (září 1969), později natočenou na gramodesky pod názvem *Hurvínek a drak*. Spejbl zde vystupuje v úloze lékaře a Hurvínek ztělesňuje přísnou sestřičku. 19. 5. 1970 pak bylo poprvé uvedeno představení pro dospělé *Dějiny kontra Spejbl* Augustina Kneifla z roku 1932 – původní text do konečné podoby přepsal Miloš Kirschner, který spolu s Helenou Štáchovou odehrál i všechny obsažené role. Premiéru si odbylo na IV. Skupově Plzni, kde získalo i cenu Josefa Skupy; krátce poté bylo však díky cenzuře zakázáno.⁶⁶

V sezoně 1971/1972 byla uvedena hra pro děti *Past na Hurvínka* v režii Jana Klose a technicky náročné a zdařilé výpravě Zdeňka Juřeny. Pan Spejbl a paní Kateřina v ní chtějí vylekat nezvedeného Hurvínka, a tak se bábinka přestrojí za zloděje, který Hurvínkovi schová všechny hračky. Do děje však vstoupí skutečný lapka, převlečené paní Kateřině k nerozpoznání podobný, což hře poskytuje možnost mnohých dramatických zápletek. Autorem primárního textu je Vladimír Straka s konečnou úpravou Miloše Kirschnera.⁶⁷ Nová členka loutkové rodiny a současně pěstounka Máničky paní Kateřina Hovorková zde přichází na jeviště historicky poprvé, a to z popudu Heleny Štáchové. Ta měla pocit, že v Divadle chybí ženské nazírání na svět a litovala Máničku, která postrádala rodinné zázemí, a tak spolu s Milošem Kirschnerem vymysleli postavu učitelky na penzi. O výtvarnou podobu Bábinky se, stejně jako u Máničky, zasloužil Zdeněk Juřena. Paní Kateřina nakonec sklídila úspěch a stala se tak nedílnou součástí divadelních postav.⁶⁸

⁶⁵ Helena Štáchová. CSFD [online]. [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/33707-helena-stachova>

⁶⁶ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 39-41

⁶⁷ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 41

⁶⁸ ŠTÁCHOVÁ Helena. *Život na nitích*. op. cit., s. 194-195

5.2 Další nové posily

V roce 1973 se novým režisérem po odcházejícím Jiřím Kubíčkově stává Karel Makonj a spolu s ním přichází do divadla i Martin Klásek. Od prvního února 1973 se v Praze začíná hrát hra Miloše Kirschnera pro dospělé diváky *Mnoho Spejblova povyku pro nic*, u jejíhož vzniku stál Bohuslav Šulc. Tento nadaný loutkoherec nejdříve alternoval na vodičské lávce Hurvínka s Jiřinou Skupovou, ovšem od roku 1955 jej držel v rukou převážně sám a následně tak vtiskl Hurvínkovi typické pohybové vlastnosti komediálního typu s hranou dětskou roztržitostí, zmítající se v koulení očima, vykopávání nohama, netrpělivé krčení, kývání se ze strany na stranu a hrbení se či sentimentálního schoulení.⁶⁹

Pro sezonu 1973/1974 byly zdařile připraveny další dvě inscenace a též bylo zfilmováno nové pokračování barevných televizních Večerníčků, nyní se souhrnným označením Znovu u Spejbla a Hurvínka pod režii Libuše Koutné. 15. 3. 1974 byla poprvé uvedena hororová muzikálová komedie pro dospělé *Spejbl versus Dracula aneb Přízrak z mansardy*, ve které se pěvecky a nutno dodat, že i zdatně, projeví Miloš Kirschner s Helenou Štáchovou.⁷⁰

8. prosince 1974 se v obnoveném představení *Broučků* spolu s ostatními nováčky souboru (a s požehnáním Miloše Kirschnera) poprvé herecky představuje sotva osmnáctiletý Martin Klásek.⁷¹

5.3 Martin Klásek

Martin Klásek se narodil 25. února 1957 do herecké rodiny. Do soukolí jevištní techniky Divadla S+H nasedl už jako šestnáctiletý a krátce nato se stal právoplatnou součástí souboru, když se s obměnou ujal vodění loutky Hurvínka. Konečně, když se projevilo jeho herecké nadání, zvolil si jej Kirschner za svého nástupce a od roku 1982 spolu pravidelně alternují – nejdříve jen v dětských skladbách, později i v inscenacích pro starší diváky. Miloše Kirschnera dokázal zastoupit i v zahraničních zájezdech, kde důsledně dodržoval zvyklost hovořit v jazyce země, kde právě vystupují. Martin Klásek pokračuje i v autorském provozu Divadla a je též tvůrcem mnoha dramát, hovorů a knih.⁷²

⁶⁹ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. 1. vydání. op.cit., s. 259

⁷⁰ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvíněk: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 43

⁷¹ Představitelé hlavních postav. [hurvinkuv.pinknet \[online\]. 2018 \[cit. 2018-10-20\]. Dostupné z: \[http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_interpreti.htm\]\(http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_interpreti.htm\)](http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_interpreti.htm)

⁷² Martin Klásek. Soubor – Divadlo S+H [online]. 2018 [cit. 2018-10-05] Dostupné z: <http://www.spejbl-hurvinek.cz/o-nas/soubor>

5.4 Zasloužilý umělec Miloš Kirschner

„K 1. květnu 1975 byl Miloš Kirschner jmenován zasloužilým umělcem. Byly tak po právu zhodnoceny jeho celoživotní zásluhy. I přes některé kritické výhrady a lamentace bylo zřejmé, že se zasloužil nejen o to, že Spejbl s Hurvínkem přežili svého tvůrce.“⁷³

V květnu roku 1976 mají premiéru staropražskými pověstmi a legendami inspirovaná *Hurvínkova strašidylka* prostoupená skvostnými písněmi Milana Baginského, ve kterých se pomocí kouzelného divadla nápravě nezpůsobného Hurvínka ujímá kouzelník Žito, jehož hlasem obdařil František Filipovský. Ze Skupovy Plzně si nakonec *Strašidylka* odnesla Cenu dětského diváka a pochází z nich i závěrečný duet Spejbla a Hurvínka:

Na procházce starou Prahou klidně šlapeš kamení, náhle někde něco pleskne zakvílí a nebo třeskne, může to být, může to být, může to být znamení (ale může to být jen pěkně strašidelný sen)

Paláce, věže a domy, kašny, hradby, fontány, všude se sbor duchů plandá a není to žádná švanda, když mu padneš, když mu padneš, když mu padneš do rány (jen se neboj je to jen pěkně strašidelný sen)

Strašidel se nebojíme, to chce vtip a to chce klid, to chce s těmi strašidylky dřív, než půjdeš do postýlky, se strašidly, která jsou tu, když tma leze do všech koutů, rozumně se domluvit (a pak sotva vzejde den, poznáš, že to byl jen sen)⁷⁴

Jako dramaturg, autor i režisér se v dětské hře *Hurvínek a dvanáct měsíců* (premiéra v květnu 1977) uvádí Jiří Středa se svým pásmem plným lidových zvyků patřících ke každému z dvanácti měsíců roku spolu s hudebními vložkami. Jako experimentální a rozpačitá se jeví hra Jiřího Plachetky za přispění Miloše Kirschnera *Katastrofa v katastru O* s premiérou 24. listopadu 1977; zato mimořádně úspěšným pořadem doma i v zahraničí se stal *Kaleidoskop 78*.⁷⁵

Horečné přípravy provázely divadlo při výrobě představení pro zájezd do Japonska v červenci a srpnu 1978, kdy byl zvolen výběr nejlepších čísel s promluvami Spejbla a Hurvínka v japonštině. S pomocí diapozitivů se záběry Prahy, české země a s přepracováním *Kaleidoskopu 78* vznikl na zahraničních zájezdech i na domácí scéně úspěšně reprízovaný Galakonzert u Spejblů. Bohuslav Šulc následně sestavil soubor dětských hraných scének, který si odbyl premiéru 20. prosince 1978 pod názvem *Hurvínkovy taškařice*, později uváděné jako *Hurvínkův návštěvní den*.⁷⁶

⁷³ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 286

⁷⁴ *Hurvínkova strašidylka* [CD]. Praha: Supraphon, 2002. 1. *Hurvínkova strašidylka*

⁷⁵ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 46-47

⁷⁶ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 296-297

5.5 Národní umělec Miloš Kirschner aneb padesát let Spejbla a Hurvínka

„Sezonou 1980/1981 dovršili Spejbl s Hurvínkem již padesát let své profesionální existence ... Miloš Kirschner byl koncem této sezony jmenován národním umělcem. V průběhu celého roku byl hrán pořad, který Jiří Středa pro jubilejní sezonu připravil. Uváděn byl pod názvem *Gratulanty do řady!*⁷⁷ Především Kirschner se zasloužil o to, že Spejbl s Hurvínkem přežili svého tvůrce, že jim byla vtisknuta nová podoba; v jeho interpretaci oba hrdinové ožili, rozvinuli se a proměnili a získali si srdce nejen starých příznivců, ale i těch nově příchozích. Vodiči na lávce, Luboš Homola a Bohuslav Šulc, kteří Spejblovi a Hurvínkovi předali něco ze svých představ a zkušeností, byli posléze po právu jmenováni zasloužilými umělci.⁷⁸

„V závěru jubilejní padesáté sezóny byla pak uvedena Kirschnerova a Středova výpravná revue *V Praze je blaze* (poprvé 24. června 1981), která svými osobitými prostředky naznačila, čím divadlo bylo a čím by chtělo být“.⁷⁹ Aktualizovanou hrou Skupy – Weniga *O fousatém Hurvínkovi* si v lednu 1982 divadlo připomnělo 90. výročí Skupova narození, kde je kritikou znovu pochvalně zmíněn výkon Martina Kláska, který Miloše Kirschnera zdatně alternuje.⁸⁰

Na samý závěr sezóny, 29. června 1983, je uvedena další hra Josefa Fouska a Miloslava Šimka *Hurvínek na šikmé ploše*, která se zabývá problémy dospívání a právě pubertální generaci diváků má v úmyslu zasáhnout. Hurvínek se zde ocitá ve středu zájmu mrzoutského Flódy, který má averzi ke všem mladistvým a snaží se přesvědčit Spejbla o Hurvínkově špatnosti. Ve snaze Hurvínka pošpinit se Flóda uchyluje k zákeřnostem, aby nakonec se svými lživými nařčeními neuspěl.⁸¹

Flóda, znovu v pojetí Miroslava Poláka, se vrací i v následující Středově dětské hře *Hurvínek a Přeslička*, která měla premiéru 3. května 1984. Nevrlý Flóda zde znečišťuje okolí zplodinami svého starobylého vozidla a sobecky zabírá celý společný dvorek. Hurvínek se následně ujme zvířátka vylíhlého z Žerykem přineseného vejce, aby vyšlo najevo, že se jedná o brontosaura. Přeslička rychle roste a vystrašený Flóda slíbí opustit dvůr – celá hra tak vyzněla jako počín k ochraně přírody a životního prostředí.⁸²

Spejbl s Hurvínkem i ostatní loutky Divadla S+H stále častěji navštěvovali i televizní obrazovku, komentovali zábavné pořady a natočili dva třináctidílné seriály. Jako televizní hvězdy prosluli snad ještě více v zahraničí, kde byly natočeny průřezy i celé hry. S příležitostí natočit celé představení přichází Československá televize až v červnu roku 1984, kdy byl

⁷⁷ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 50

⁷⁸ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 316-317

⁷⁹ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 314-315

⁸⁰ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 50

⁸¹ Premiérová představení D S+H. hurvinkuv.pinknet [online]. 2018 [cit. 2018-10-20]. Dostupné z: http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm

⁸² Premiérová představení D S+H. hurvinkuv.pinknet [online]. 2018 [cit. 2018-10-20]. Dostupné z: http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm

v Divadle pořízen záznam zvlášť pro televizi zkrácené verze čtrnáct let staré hry Augustina Kneifla *Dějiny kontra Spejbl*.⁸³

Poetickým námětem jsou prostoupeny Grymovy *Pohádky pro Hurvínka* (13. květen 1985), pod režijním vedením Jiřího Středy. Hurvínkovi se klasické pohádky zdají být zaostalé a primitivní. Objevivší se rarášek pošle Hurvínka do pohádky, ve které mu známé postavičky lidových vyprávění nejen pokládají překážky, ale i vypomáhají. Po cestě, kterou musí Hurvínek projít až na samotný konec, mu pomáhá statečná Mánička. Tyto kouzelné zážitky v něm nakonec vyvolají zájem o pohádkový svět.⁸⁴

5.6 Výročí

K šedesátým narozeninám v květnu 1986 dostal Hurvínek představení *Z Plzně do Prahy* a 14. ledna 1987 je k 95. výročí narození uvedeno pásmo *Sólo pro Josefa Skupu*. Další jubileum slaví divadlo spolu s šedesátinami Miloše Kirschnera, kterému byla věnována hra pro dospělé *Spejbl story* (březen 1987). Gramofonové nahrávky i rozhlasového zpracování se pod názvem *Hurvínek a drak* (červen 1988) dočkala velkého úspěchu i původní Nepilova hra *Na řadě doktor Spejbl*. Jako další přichází na řadu představení *Hurvínkův velký případ* autorky Miroslavy el Maghrabi (1. 6. 1990). Autorem hry *Jak Hurvínek hledal, až našel* (22. 9. 1990) se stal Pavel Cmíral a představení bylo, pod režisérskými rukama Vlasty Polednové, věnováno šedesátým narozeninám Máničky. Jako hra roku bylo označeno *Capocomico* (28. 11. 1990), které pro Helenu Štáchovou napsal opět Pavel Cmíral a která byla uváděna s laskavou režii Josefa Krofty. Po třiceti letech se v roce 1991 znovu sešla skupina Salamandr, aby společně uvedla premiéru hry *Dr. Faust, Spejbl, Hurvínek a ti druzí* (19. 4. 1991).⁸⁵

6. Současnost divadla

S kladným hodnocením kritiky se setkala i představení Michaela Čecha *Hurvínek na Divokém západě* (květen 1991), kde se v rolích Spejbla a Hurvínka, a to i při premiéře, představil Martin Klásek. Do roku 1992 spadá vůbec první hostování Divadla ve Španělsku a Mexiku, a protože zdravotní stav Miloše Kirschnera není příznivý cestování, exceluje v hlavních rolích Martin Klásek. 1. 6. 1993 ve hře *Jak si Hurvínek s Máničkou hráli na doktora* se poprvé v roli režiséra vyznamenala Helena Štáchová; představení bylo reprízováno téměř 400x a obdrželo zlatou desku. Silná místa se objevila i v představení pro dospělé *Spejblova East Side Story* (prosinec 1993).⁸⁶

Přes všechny úspěchy se Divadlo S+H ocitlo v krizi, když bylo vypovězeno ze stávajících prostor a ačkoli se podpory dočkalo například i z německy mluvících zemí, měla celá záležitost vážný dopad na již tak podlomené zdraví Miloše Kirschnera. Novým domovem

⁸³ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 323

⁸⁴ Premiérová představení D S+H. *hurvinkuv.pinknet* [online]. 2018 [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: http://hurvinkuv.pinknet.cz/02_premiery.htm

⁸⁵ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 52-54

⁸⁶ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 55

Spejbla a Hurvínka se po prožitých peripetiích nakonec stávají pražské Dejvice, poté co pražský ředitel Filmového podniku Miloslav Mařík nabízí Divadlu prostory kina Svornost. Prvním dejvickým počinem bylo uvedení hry pro děti *Hurvínek a zrcadlo* (17. 3. 1995), které se současně stalo režijní i autorskou premiérou Martina Kláska. Inscenace zaznamenala mimořádný úspěch doma i v zahraničí a dočkala se téměř pětiset repríz.⁸⁷

Z autorské i režisérské dílny Heleny Štákové jsou v zimě 1996 uvedeny hned dvě premiéry pro dospělé diváky: retrospektivní inscenace *Spejbl a Hurvínek balancující a bilancující*, která se, opět s úspěchem, hrála i v Německu a kde na žádost místního manažera byly stvořeny *Spejblovy smysluplné nesmysly*. Kvůli zhoršujícímu se zdraví Miloše Kirschnera byla hra nastudována s Martinem Kláskem, premiéru však odehrál Kirschner. Bohužel, bylo to jeho poslední představení ...⁸⁸

2. července 1996 přichází pro Divadlo rána nejtěžší – ve střešovické Vojenské nemocnici na jednotce intenzivní péče umírá Miloš Kirschner. Již druhým adoptivním otcem Spejbla a Hurvínka se stává Martin Klásek a s platností od 1. 9. 1996 je Helena Štáková jmenována ředitelkou Divadla S+H. „Dne 16. 3. 1997, v den Kirschnerových nedožitých sedmdesátých narozenin, se v divadle S+H sešlo mnoho umělců, aby v přítomnosti televizních kamer zavzpomínali na Miloše Kirschnera výjimečným představením *Ve vedlejší roli Spejbl s Hurvínkem*.“⁸⁹

V květnu téhož roku je uvedena sci-fi hra pro děti *Hurvínek UFOnem*, ve které se jako autor i režisér představil Martin Klásek. Jedním z nejhranějších se stává dětské představení *Hurvínekův popletený víkend* (11. 2. 1999). Skrze následující výpravy do minulosti – *Hurvínek mezi Přemyslovci*, *Hurvínek na dvoře lucemburském*, *O Hurvínkovi a králi husitském*, *Císařův Hurvínek a Hurvínekův císař*, *Jak Hurvínek vyvdal Marii Terezii*, *Jak Hurvínek potkal Mozarta a Hurvínkova babička* – se malí posluchači nenásilně seznámili s českou historií a životem předků.⁹⁰ Pod autorskýma i režisérskýma rukama Heleny Štákové se zrodila hra *Hurvínekův výlet do 21. století* (27. 4. 2000). Po návratu z tchaj-wanského turné na dřevěné hrdiny čekala velká radost ze strany dětských diváků – „*Při slavnostním ukončení Mezinárodního festivalu filmů pro děti a mládež ve Zlíně byli Spejbl s Hurvínkem na základě výsledků ankety vyhlášeni nejoblíbenějšími českými postavičkami století.*“⁹¹

Při příležitosti sedmdesáté profesionální sezony, osmdesátých narozenin pana Spejbla, sedmdesáti let Máničky a Žeryka a 55-ti let pražské činnosti byl 14. 12. 2000 v divadle uveden pořad *Hurvajz, ohlaš to!!!!*. V dubnu 2001 přichází na řadu představení *Mlsný Hurvínek* a o rok později pak pro dospělé *O myších a loutkách* s loutkami poprvé navrženými Milošem Kirschnerem juniorem. První autorskou spoluprací Denisy Kirschnerové a Martina

⁸⁷ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 58

⁸⁸ ŠTÁKOVÁ Helena. *Život na nitích*. op. cit., s. 243

⁸⁹ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 62

⁹⁰ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 62

⁹¹ KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 64

Kláška, který se ujal i role režiséra, bylo březnové dětské představení *Hurvínek už zase zlobí* (r. 2003), které bylo následováno hrou *Hurvínkova cesta do Tramtárie*. Klasicky jen v předvánočním období je uváděno představení *Hurvínekův Mikuláš*. Večerní inscenace *To nejlepší se Spejblem a Hurvínkem* (2. 5. 2006) se ohlíží za osmdesátými narozeninami Hurvínka, kterému bylo představení také věnováno. Poprvé se spoluautorem Heleny Štáchové stává Miki Kirschner ve hře *Jak pan Spejbl prášil* uvedené 14. února 2008.⁹²

V roce 2010 slaví Divadlo osmdesát let profesionálního provozu a při té příležitosti, z popudu Denisy Kirschnerové, přichází zpět na scénu slavná představení *Dějiny kontra Spejbl a Spejbl versus Drákula*. *Dějiny* mimo jiné nabídly i podívanou do zákulisí loutkářského řemesla a předvedly umění mluvičů i loutkovodičů. Jejich umění je pojato jako hraní s loutkami na předscéně, před hledištěm a dva mluviči se zde ukázali hned v několika úlohách. Konečná podoba textu Miloše Kirschnera prošla množstvím změn a těchto náročných rolí se od prvního uvedení hry v roce 1970 ujali Miloš Kirschner s Helenou Štáchovou. Pro *Drákulu* se v inventáři Divadla zachovala původní loutka se svítícíma očima a pro samotné představení posloužila jako podklad gramofonová deska s úpravou hry určenou původně pro rozhlas. Miki Kirschner se stal autorem scény i loutek a celkově inscenaci oživil novými figurkami a písničkami a právě díky hudbě Ivana Štědrého a orchestru Václava Zahradníka se povedlo za značného zájmu uvést na scénu velký muzikál.⁹³

Na jaře roku 2017 se na „prkna“ dostává hra *Spejbl a město hříchu*. Byla vytvořena v součinnosti s textařem a literátem Robinem Králem a muzikou Jana Lstibůrka. Je to Mikiho první inscenace určená dospělým a současně snaha sloučit muzikál s obrazem noir. Jak popisuje sám Miki Kirschner: „*Základem děje je detektivní zápleтка – Spejbl je na stopě vraha a snaží se zjistit, kdo to je. Přitom je zavlčen do událostí, které čím dál více směřují k hypotéze, že vrahem by mohl být i sám Hurvínek. Nejde o čistě marionetové divadlo, využíváme i černou přípomoc ‚neviditelných‘ herců na jevišti.*“⁹⁴ To přináší už i do budoucna nové možnosti. Ústředním motivem představení je skutečnost, že je nezvykle celé černobílé, takže poukazuje k černobílému filmu. Na podzim téhož roku byl plánovaně uveden 3D film producenta Martina Kotíka *Hurvínek a kouzelné muzeum*. Byl to současně poslední počin, který Helena Štáchová stihla dokončit, neboť v noci z 21. – 22. března podléhá zákeřné nemoci. Film vznikl téměř osm let a podíleli se na něm i němečtí, dánští, belgičtí i ruští výtvarníci pod dozorem Čechů, kteří hlídali dodržování charakteristiky malých hrdinů. Dochází v něm mimo jiné i k zásadní přeměně Hurvínkova outfitu, když ztrácí své zažité dřeváky a ty jsou nahrazeny dřevěnými teniskami.⁹⁵

⁹² KIRSCHNEROVÁ Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. op. cit., s. 64-70

⁹³ Interview. EMPRESA MEDIA. op. cit., s. 19

⁹⁴ Interview. EMPRESA MEDIA. op. cit., s. 22

⁹⁵ Interview. EMPRESA MEDIA. op. cit., s. 22-23

6.1 Co bylo a co bude dál?

Pan Spejbl i Hurvíněk se proměnili a změnil se i jejich vzájemný vztah. „Zatímco dříve Spejbl otázky kladl, dnes se musí bránit jejich příválu. Pro Skupovy a Wenigovy dialogy bylo typické, že Spejbl Hurvínka neustále zkoušel a vyptával se, i když hloupě. ... V poválečných dialogích se už daleko víc ptá Hurvíněk a Spejbl sice hloupě, ale ochotně odpovídá ... „⁹⁶ Jejich vzájemný vztah časem dosáhl citového prohloubení, ztratil na svých ostnech. Spejbl s Hurvínkem už vícekrát táhnou za jeden konec provazu, stojí na jedné straně hřiště proti společnému nepříteli, kterým může být třeba nejen zákeřný Flóda, ale i okolí, ve kterém existují. Záhadou je obklopen i původ Spejbla a Hurvínka. Zatímco Hurvíněk přichází do rodiny alespoň v legendě textových narážek, Spejblův původ je tajemný docela. Stejně tak i rodné město není tak zcela jisté – v předválečných letech se oba hlásí k Plzni, avšak od Kirschnerovy éry se mluví pouze o Praze. Stejně záhadný je i jejich věk a povolání. Hurvíněk je zcela logicky školákem, ovšem Spejblova profese je zcela neurčitá. V obměněné podobě totéž platí i o Máničce, která obvykle vystupuje jako Hurvínkova spolužačka a paní Kateřině, o které je známo pouze její zaměstnání učitelky. Mánička sama vystřídala několik pěstounek, ale o rodičích není známo nic. Neurčitost věku, původu a povolání udržuje všechny postavy v určitém napětí a dává jim tak prostor pro další proměny. Co však změnou téměř neprošlo je kostým obou loutek – po desítky let zůstal téměř stejný. Spejblovi připadl jeho klasický frak a Hurvínkovi typické kalhotky s kšandami a bílá košilka s širokým límcem.⁹⁷ Ke Spejblovi s Hurvínkem však patří i daný hlasový projev. „Nepsaným zákonem je interpretace obou rolí jedním hercem a kontrastní rozlišení hlasů na bas, respektive baryton a fistulku.“⁹⁸ I jazyk obou loutek doznal změny. V Kirschnerově pojetí ubylo Spejblova blábolení, komolení slov a přeříkávání. I slovník obou postavicek jakoby zjemněl a přiblížil se aktuálnímu jazyku. Zvláště děti tento slovník po poslechu desek či zhlédnutí divadelního představení přejímají a přivlastňují si tak některé výroky nejen Spejbla a Hurvínka, ale i Mániččino „Já jsem z toho celá šokovaná“ či „Nebesíčka“ padající na úrodnou půdu. I fyzická podoba dostala sice ne markantních, ale přesto určitých změn, zásluhou jistých retuší Gustava Noska ve 20. a Radko Hakena v 60. letech. Na rozdíl od paní Kateřiny, která svou vizáž ani hlas nezměnila prakticky vůbec, došla nejvýraznější změny její svěřenkyně Mánička. Z pěti původních podob se nakonec ustálila ta Juřenova se splývavými fialkovými vlasy a brýlemi na očích.⁹⁹

Charakteristika loutek je však tvořena i pohybem. Spejbl Miroslava Vomely vstal ze své oblíbené postele, na které pod vedením Josefa Skupy tak rád sedával a později, už v ruku Luboše Homoly, dostal do vínku celou škálu typických pohybů. Stejně tak i Hurvíněk na vahadle Bohuslava Šulce (a nyní Martina Kláska) se svým mladickým neklidem, tryskajícím

⁹⁶ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 341

⁹⁷ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 342-344

⁹⁸ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 344

⁹⁹ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 346-347

pramenem pohybů končetin, klanící se hlavou na stopce a koulením očí zapsal do historie pohybových gestikulací.¹⁰⁰

Novou ředitelkou a dramaturgyní Divadla S+H se stává Denisa Kirschnerová. Konečně i Martin Klásek, umělecký šéf souboru, podobně jako před ním Josef Skupa i Miloš Kirschner, si začíná vychovávat svého nástupce, kterým se stává Ondřej Lážnovský. Tento loutkoherec a režisér v souboru účinkuje již od sezony 2009/10 a s Martinem Kláskem alternuje od října 2017 – stává se tak čtvrtým adoptivním otcem Spejbla a Hurvínka. Oficiální odhalení této změny proběhlo právě počátkem října roku 2017 v předsálí Divadla S+H. Nového hlasu se dočkaly i Mánička a paní Kateřina. Poskytla jim ho při svém prvním vystoupení čtvrtá interpretka těchto postaviček Marie Šimsová v premiérovém uvedení hry pro dospělé *Spejbl a město hříchu*.¹⁰¹

Závěrem

Divadlem Spejbla a Hurvínka vstoupilo do kulturního dění „moderní a umělecké loutkové divadlo, určené dětem i dospělým“.¹⁰² Závěr by tedy měl shrnout nejdůležitější milníky, které formovaly podobu Divadla Spejbla a Hurvínka. Jedná se jak o události, které divadlo rozvíjely, tak o některé krize, jejichž překonání bylo sice často náročné, ale zásadně ovlivnilo další cestu divadla i jeho jednotlivých protagonistů.

První klíčové okamžiky v dějinách Divadla Spejbla a Hurvínka se odehrávají dávno před jeho vznikem. Jedná se o Skupova první setkání s loutkami v jeho dětském věku, během pobytu u prarodičů ve Štěkni a později během školní docházky, kdy s vlastnoručně vyrobeným divadélkem hraje první vlastní hru. Během studentských let pak se svými přáteli pořádá mnohá divadelní představení pro děti svých známých a jeho cesta postupně směřuje (zpočátku zejména přes výtvarné práce) až na jeviště divadla Feriálních osad.

V roce 1919 zadává Skupa truhláři Karlu Noskovi zakázku na první zcela vlastní loutku a po roce přichází na pódia postava plešatého panáčka ve fraku – pana Spejbla. Ta si rychle získává sympatie diváků, nicméně v rodině profesionálních loutkářů Novákových se neteší oblibě a i v zákulisí musí být ukládán odděleně od ostatních loutek. V prvních letech se jeho účinkování omezuje spíše na večerní kabarety a stává se tak klaunem pro dospělé – postavou reprezentující lidské slabosti. Velkou oblibu si Skupův Spejbl u diváků získal svou komunikací s hledištěm a pohotovými vtípkami vznikajícími převážně na základě improvizace.

Po dočasné pauze, kdy Spejbla v popularitě nahrazuje loutka Švejka, řezbář Gustav Nosek jako překvapení vytváří Skupovi v roce 1926 dětskou napodobeninu Spejbla – Spejblátka,

¹⁰⁰ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 347-348

¹⁰¹ Šmankote, Hurvajz! zazní jinak. Spejbla a Hurvínka nově mluví Lážnovský. iDNES [online]. 2017 [cit. 2018-10-07] Dostupné z: https://kultura.zpravy.idnes.cz/spejbl-a-hurvinek-novy-hlas-laznovsky-dxx-/divadlo.aspx?c=A170922_134756_divadlo_ts

¹⁰² SOKOL František. *Svět loutkového divadla*. Praha: Albatros, 1987. s. 333

později dostává jméno Hurvínek. Ačkoli jej Skupa dostal těsně před večerním představením, hned během první hry si získal srdce diváků. Měl původně být alternativou ke Spejblvi, ale diváci jim přisoudili příbuzenské postavení, a proto začali vystupovat obě loutky jako otec a syn.

Koncem sezony 1926/1927 z divadla Feriálních osad, kde Skupa našel své první velké angažmá, odchází rodina Novákových, coby zástupci profesionálních loutkařů, a krom loutek si bere i osvědčený repertoár a část vybavení. Je tedy třeba rychle dotvořit nové loutky a zacelit vzniklou mezeru. V následující sezoně ale získávají hry se Spejblem a Hurvínkem stále více popularity a přichází i první výjezd za hranice – do Paříže.

Na jaře roku 1930 se poprvé objevuje na jevišti Hurvínkova kamarádka Máníčka a pes Žeryk. V létě téhož roku Josef Skupa podniká odvážný krok a zakládá Plzeňské loutkové divadlo prof. Josefa Skupy, které se stává jediným profesionálním loutkovým divadlem v Československu.

V roce 1931 prochází divadlo krizovým obdobím, nevydařil se první pokus o filmové zpracování a chybí nová autorská díla, kterými by soubor mohl obohatit svůj repertoár. Skupa proto shání nové autory her i prostřednictvím literární soutěže v časopise Loutkář. V roce 1935 se divadlo vydalo na měsíční zájezd do Pobaltí, do zemí, kde bylo loutkové divadlo téměř neznámé. Zájezd sklidil velký ohlas, stal se základem pro rozvoj tamního loutkového divadla a upevnil i Skupovo postavení na domácí půdě. O dva roky později vzniká hra *Hurvínek se učí čarovat*, která se dnes řadí mezi nejhranější kusy a do současné doby má již přes dva tisíce repríz. V tomto období také vzniká asi nejlepší hra *Kolotoč o třech poschodích*, ve které Skupa prostřednictvím jednání loutek trefně reaguje na aktuální dění. I u dalších děl té doby je důležitou součástí vlastenecký či morální podtext a volání po míru.

V lednu roku 1944 je Skupa zatčen a vězněn až do konce války. Loutky zabavilo gestapo a po konci války byly nalezeny na smetišti a navráceny manželům Skupovým. Začíná další éra Skupova divadla, tentokrát s působištěm v Praze a pod názvem Divadlo Spejbla a Hurvínka. První roky nové éry byly provázeny spíše nejistotou a rozpaky, hrály se převážně osvědčené hry nebo obnovené premiéry předválečných her. V roce 1947 se koná první poválečný výjezd do zahraničí – do Londýna, kde je soubor vřele uvítán a Skupovy loutky opakovaně vystupují i v televizním představení. Přestože mluví výhradně česky, našly si s diváky společnou řeč. V roce 1948 získává Josef Skupa titul národního umělce a loutkové divadlo je zrovnoprávněno s ostatními druhy divadelního umění.

V roce 1951 vstupuje do Skupova souboru mladý loutkář Miloš Kirschner a po prvně utajovaných alternacích v roli Hurvínka následně za Skupu stále častěji zaskakuje. Následně vyrazí Kirschner sám na zájezd do Rumunska, kde obě loutky poprvé v dějinách promlouvají i několika cizími jazyky. Tím byla započata tradice, kdy Spejbl s Hurvínkem vždy mluví jazykem hostitelské země a byly položeny základy pro světový vzestup divadla.

V lednu 1957 Josef Skupa umírá, rok poté, co za sebe oficiálně ustanovil nástupcem Miloše Kirschnera. Po jeho smrti se diváci dělí na dva tábory, kdy jedni chtějí, aby Spejbl s Hurvínkem i nadále pokračovali a druzí si přejí jejich zánik spolu s jejich autorem. Divadlo nakonec v den nedožitých Skupových 65. narozenin pokračuje ve své činnosti. Začíná tak Spejbl a Hurvíněk nové generace. Radko Haken vytváří novou podobu obou loutek, ve které je známe i dnes. Miloši Kirschnerovi jeho práci značně ulehčuje oficiální jmenování do funkce ředitele divadla. Ve stejné době do divadla přichází Helena Štáchová, která přebírá Máničku a o pár let později i její pěstounku paní Kateřinu, kterou na jeviště „protlačila“, protože měla pocit, že Mánička chybí rodinné zázemí a hry potřebují více ženského pohledu na svět.

V roce 1973 přichází do divadla mladičký Martin Klásek, kterého si Kirschner později zvolil za svého nástupce, krom hereckého nadání i proto, že Klásek dodržoval pravidlo, že loutky na zahraničních vystoupeních mluví výhradně jazykem dané země.

V následujících letech vznikají nové hry, divadlo slaví půlstoletí své existence a Spejbl s Hurvínkem se stále častěji objevují na televizních obrazovkách i v zábavných pořadech.

V polovině 90. let se přes všechny úspěchy divadlo ocitá v krizi, když je vypovězeno ze svých prostor a po mnoha peripetiích se stěhuje do pražských Dejvic do prostor kina Svornost. Tato krize podlomila už tak dost chatrné zdraví Miloše Kirschnera, který v červenci 1996 umírá. Martin Klásek se tak stává druhým adoptivním otcem Spejbla a Hurvínka a Helena Štáchová přebírá vedení divadla. V následujících letech je již divadlo stabilizováno, vzniká množství nových her a v roce 2001 přichází do hry loutky navržené Milošem Kirschnerem mladším a spolu s ním se Denisa Kirschnerová se ujímá spoluautorství několika her. V roce 2010 slaví divadlo 80 let své profesionální existence a nabízí divákům i pohled do zákulisí loutkařského řemesla. Miki Kirschner se ujímá výtvarného zpracování scény, kterou doplňuje i o nové loutky. Na podzim roku 2017 je uveden první 3D film *Hurvínek a kouzelné muzeum*, kterým svou uměleckou kariéru bohužel zakončila Helena Štáchová, která tentýž rok umírá. Novou ředitelkou divadla se stává Denisa Kirschnerová a Martin Klásek si začíná vychovávat svého nástupce v osobě Ondřeje Lážnovského. Postavám Máničky a paní Kateřiny propůjčuje nově svůj hlas Marie Šimsová.

S postupem let se proměnil i vztah Spejbla a Hurvínka – obrousily se původní ostny a vztah nabyl větší citovosti. „*Dnešní Spejbl a Hurvínek dávají soustavně najevo, že jsou jen loutkami*“.¹⁰³ Loutkami z lipového dřeva, kterým lidé vtiskli podobu, věnovali hlas a z vodičské lávky jim dali život. Prošli nelehkou cestou plnou nástrah, vítězství i porážek, radosti i smutku, poutí, která začala náčrtem na hnědém balicím papíře.¹⁰⁴ „*Hledání nových neprošlapaných cest neobešlo se ovšem bez tápání, bez bloudění, bez omylů a proher, ale to už patří nejen k údělu, ale i k půvabu tvůrčího neklidu* ...“¹⁰⁵ A právě díky tomuto neklidu

¹⁰³ SOKOL František. *Svět loutkového divadla*. op. cit., s. 237

¹⁰⁴ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 349

¹⁰⁵ SOKOL František. *Svět loutkového divadla*. op. cit., s. 66

může herec stále efektivně tvořit a rozvíjet se – tak, jak to dělali a dělají i dnes všichni čtyři představitelé. Josef Skupa, Miloš Kirschner, Martin Klásek a současně i Ondřej Lážnovský věnovali Spejblovi a Hurvínkovi kus svého života, vtiskli i jim život a dali duši i srdce. A stejně jako se „*v nepatrném střípku může odrážet celé nebe, tak jsou Spejbl s Hurvínkem malým zrcadlem velkého světa.*“¹⁰⁶

¹⁰⁶ GRYM Pavel. *Klauni v dřevácích*. op. cit., s. 357

Resumé

Bakalářská práce se pokouší zrekapitulovat životní dílo nejen Josefa Skupy, ale i jeho následovníků. Práce přesahuje jak do minulosti (snaží se začlenit dílo tohoto významného českého loutkaře v kontextu vývoje loutkoherectví u nás), tak i do budoucnosti ve formě úsilí o přehledné vylíčení aktuálního vývoje Divadla Spejbla a Hurvínka dále až do dnešní doby. Pro toto zpracování bylo použito získávání poznatků z dostupných literárních pramenů, článků, audionahrávek i videomateriálu. Obrazová příloha na konci práce slouží k přiblížení vývoje Divadla i jednotlivých jeho postav (živých i dřevěných) v průběhu času.

Summary

The Bachelor thesis attempts to sum up life work not only of Josef Skupa but of his followers as well. The thesis goes to the past (it tries to incorporate the work of this outstanding Czech puppet player in the context of development of puppeteering in Czechoslovakia) as well as to the future in the form of effort to depict clearly present development of the Spejbl and Hurvíněk Theatre, up to this day. To gain valuable knowledge, the thesis uses available literary sources, articles, audio recordings and video materials. The pictorial supplement at the end of the thesis serves for better understanding of development of the Theatre and its individual characters (both life and wooden) in the course of time.

Seznam použité literatury

BLECHA, Jaroslav. *Okno do českého loutkářství: výstava v rámci mezinárodního projektu = Windows to Czech Puppetry : the exhibition has been prepared in the frame of an international project*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007. 83 s. ISBN 978-80-7028-315-8.

DUBSKÁ, Alice. *Dvě století českého loutkářství: vývojové proměny českého loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945*. V Praze: Akademie múzických umění, Divadelní fakulta, Katedra alternativního a loutkového divadla, 2004. 302 s. ISBN 80-7331-008-2.

GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích: nedokončená komedie o 11 obrazech*. Praha: Panorama, 1988. Dramatické umění. 363 s.

GRYM, Pavel. *Hovory u Spejblů: příběhy z divadla i ze života*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990. 203 s.

GRYM, Pavel a Josef SKUPA. *Spejbl a Hurvínek, aneb, Sólo pro Josefa Skupu: symfonie jednoho života*. Žďár nad Sázavou: Impreso plus, 1995. 146 s. ISBN 80-85835-20-7.

KIRSCHNEROVÁ, Denisa. *Spejbl a Hurvínek: ... na nitkách osudu*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010. 72 s. ISBN 978-80-251-2528-1.

MALÍK, Jan. *Národní umělec Josef Skupa: listy z kroniky českého loutkářství : monografie*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. Knižnice národních umělců československých. 144 s.

MALÍK, Jan. *Úsměvy dřevěné Thálie*. Praha: Orbis, 1965. 343 s.

SOKOL, František. *Svět loutkového divadla*. Praha: Albatros, 1987. 359 s.

ŠTÁCHOVÁ, Helena. *Život na nitích*. Praha: Tvarohová – Kolář, 2005. 298 s. ISBN 80-86738-07-8.

VAŠÍČEK, Pavel. *Plzeňské loutkářství: historie a současnost*. Plzeň: Divadlo Alfa, 2000. 136 s. ISBN 80-238-5457-7.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Divadlo Spejbla a Hurvínka. Facebook [online]. 2017 [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/DivadloSH/posts/1918448168386230>

Loutkové divadlo Feriálních osad. encyklopedie.idu.cz [online]. 2000 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Loutkové_divadlo_Feriálních_osad

Helena Štáchová. CSFD [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<https://www.csfd.cz/tvurce/33707-helena-stachova>

Hurvínek. hurvinkuv.pinknet [online]. 2004 [cit. 2018-10-14]. Dostupné z:

<http://hurvinkuv.pinknet.cz/02/hurvinek.htm>

Martin Klásek. Soubor – Divadlo S+H [online]. 2018 [cit. 2018-10-05] Dostupné z:

<http://www.spejbl-hurvinek.cz/o-nas/soubor>

Šmankote, Hurvajz! zazní jinak. Spejbla a Hurvínka nově mluví Lážnovský. iDNES [online].

2017 [cit. 2018-10-07] Dostupné z: https://kultura.zpravy.idnes.cz/spejbl-a-hurvinek-novy-hlas-laznovsky-dxx-/divadlo.aspx?c=A170922_134756_divadlo_ts

OSTATNÍ PRAMENY:

Interview. Praha: EMPRESA MEDIA, a.s., 2017. s. ISSN 2336-6060

CD NOSIČE:

Hurvínkova strašidýlka [CD]. Praha: Supraphon, 2002. 1. Hurvínkova strašidýlka

Klasický Spejbl a Hurvínek Josefa Skupy [CD]. Praha: Supraphon, 2007. 3. Hurvínek a Spejbl - Parodie na Maminko, mámo, CD 2.

Klasický Spejbl a Hurvínek Josefa Skupy [CD]. Praha: Supraphon, 2007. 2. Osiřelo dítě aneb Malý žizolo, CD 4.

Obrazová příloha

Obr. 1

Zdroj: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prof. Josef Skupa.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prof._Josef_Skupa.jpg)

Obr. 2

Zdroj: <https://www.osobnosti.cz/josef-skupa.php>

Obr. 3

Zdroj: <http://www.roboraion.cz/articles/11-2013/Josef-Skupa/josef-skupa5.jpg>

Obr. 4

Zdroj: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Manželé Skupovi při představení.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Manželé_Skupovi_při_představení.jpg)

Obr. 5

Zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Spejbl#/media/File:Spejbl a Hurvinek.png](https://cs.wikipedia.org/wiki/Spejbl#/media/File:Spejbl_a_Hurvinek.png)

Obr. 6

Zdroj: https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/styles/scale_1180/public/images/1265693-339294.jpg?itok=1owx_RXU

Obr. 7

Zdroj: <http://www.postavy.cz/obrazky/dila/spejbl-a-hurvinek-122275.jpg>

Obr. 8

Zdroj: http://1gr.cz/fotky/idnes/11/052/cl6/OB3b28b6_Img_5763_nahl.JPG

Obr. 9

Zdroj: <http://www.jomagazin.cz/kultura/martin-klasek-adoptivni-otec-spejbla-a-hurvinka-slavi-45-let-na-scene>

Obr. 10 - Obr. 12

Zdroj: <http://www.spejbl-hurvinek.cz/>

Obr. 13

Zdroj: <http://www.postavy.cz/obrazky/josef-spejbl-122768.jpg>

Obr. 14

Zdroj: <http://www.spejbl-hurvinek.cz/galerie/foto/obrazky-hlavnich-postav>

Obr. 15

Zdroj: http://hurvinkuv.pinknet.cz/06/foto_loutky/images/loutky_02.jpg

Obr. 16

Zdroj: www.topvip.cz/wp-content/uploads/2016/04/HURVINEK_90_let_2016.jpg

Obr. 17

Zdroj: http://hurvinkuv.pinknet.cz/06/foto_loutky/images/loutky_03.jpg

Obr. 18

Zdroj: <http://www.hurvinek.eu/images/stories/virtuemart/product/loutka-manicka-1028.jpg>

Obr. 19

Zdroj: http://www.pohadkovyobchod.cz/fotky4829/fotos/_vyr_606HR-00174.jpg

Obr. 20

Zdroj: <http://www.spejbl-hurvinek.cz/galerie/foto/obrazky-hlavnich-postav>

Obr. 21 - Obr. 27

Zdroj: <http://www.pohadkar.cz/>

Obr. 28

Zdroj: https://www.prague-stay.com/images/full_image/1920x1200/rodinka%20copy-resize~spejbl-hurvinek-theater-the-whole-family.jpg

Obr. 1

Josef Skupa

Obr. 2

Josef Skupa

Obr. 3

Josef Skupa a jeho „děti“

Obr. 4

Jiřína a Josef Skupovi během představení

Obr. 5

Památník na počest Josefa Skupy

Obr. 6

Miloš Kirschner

Obr. 7

Helena Štáchová a Miloš Kirschner

Obr. 8

Helena Štáchová, Martin Klásek a loutky

Obr. 9

Adoptivní otec Martin Klásek

Obr. 10

Marie Šimsová

Obr. 11

Ondřej Lážnovský

Obr. 12

Soubor Divadla S+H

Obr. 13

Původní loutka Spejbla řezbáře Karla Noska

Obr. 14

Současná podoba

Původní loutka řezbáře Gustava Noska

Obr. 15

Obr. 16

Současná podoba

Obr. 17

Jedna z prvních podob Máničky

Obr. 18

Současná podoba

Obr. 19

Paní Kateřina (Hovorková)

Obr. 20

Žeryk

Jejich podoba se postupem času prakticky nezměnila

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28